

פרק הזרוע והלחיים

דף קל ע"א

א) הזרוע והלחיים והקבה נוהגין בארץ ובחוצה לארץ. וכתב רש"י דאין בזה חידוש אלא משום דבעי למימר בחולין אבל לא במוקדשין נקט להו. ובמהרש"א הקשה הא אצטריך למתני לאפוקי מדרי' אלעי דאמר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כדאמרין בריש פרק שלוח הקן בהדיא [ויליף לה מתרומה דכתיב בה נתינה] וה"ה מתנות כמו שכתב רש"י שם. [וזהו מה שציין הגרע"א בגליון הש"ס לרש"י שם, וז"ל רש"י: וה"ה במתנות נמי נשנית לצורך דהא ר' אלעאי יליף מתנות מראשית הגז ע"ש, ועי' בחי' חת"ס שמדייק דלא ילפינן מתנות מתרומה אלא מראשית הגז וראשית הגז נלמד מתרומה, ועפ"י מיישב קו' מהרש"א דאחר דתנינן לה בראשית הגז דחייב בחו"ל ק"י במתנות שכל המקור לפוטרים הוא מראשית הגז. אמנם עצם הדבר צ"ב למה לא נילף מתנות מתרומה גופא בגז"ש דנתינה נתינה וכן מפורש בר"ן (מ"ו ב' בדפי הרי"ף) דילפינן מתנות עצמם בגז"ש מתרומה].

ובעיקר מש"כ רש"י דגם מתנות אין נוהגין בחו"ל, [ולפ"ז אחר דנהוג עלמא כר' אלעאי כדאיתא לקמן קל"ו ב', וכן מפורש ברש"י שבת דף י"ז יש בזה פלוגתא בראשונים דדעת הרמב"ם לחלק בין ראשית הגז למתנות, ועי' מש"כ בזה הר"ן (מ"ו ב' בדפי הרי"ף) בארוכה בכמה אופנים.

ב) כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן ונפדו חייבין בבכורה ובמתנות. ומשמע דאם נולד בכור או ששחטן קודם פדיון פטורים מבכורה ומתנות. וכתב רש"י "דקסבר האי תנא קדושת דמים מדחה דאין קדושה חלה על קדושה". והנה טעם זה לכא' סגי על בכור, אבל לגבי מתנות אכתי טעמא בעי, אמנם ברש"י להלן קל"ב א' במשנה כתב דבכור פטור מזרוע לחיים וקבה משום דאין קדושה חלה על קדושה. וצ"ב איזה קדושה יש במתנות, ובט"ז (סי' ס"א סקכ"ח) מבאר דהכוונה על "קדושת המצוה", אמנם במרומי שדה כאן כתב דל"פ ע"פ מה דאיתא בבכורות כ"ז א' דמתנות מקרו "קדושת דים" ע"ש.

וברש"י בכורות י"ד א' מפרש: דקדו"ד פטורה מבכורה ומתנות כקדוה"ג דמפרש לקמן (בכורות ט"ו א') מקראי דפטורה מן המתנות והיינו דמקרא דצבי ואיל דפטרינן פסוהמ"ק ילפינן שכל קדושה פטורה [וכתב המרומי שדה שזה דלא כרש"י דידן]. והתוס' שם הקדשו דמהך קרא פטרינן אע"ג דנפדו ואילו הכא דוקא בלא נפדו. [ובדעת רש"י צ"ל דקדוה"ג נשאר קדושה גם אחר פדיון ולכן פטור, ובקדו"ד לכה"פ לפני פדיון דעדיין קדוש לא גרע מפסוה"מ לאחר פדיון]. ולכן פרשו תוס' דהמקור משום דבבכור כתיב "בישראל" ובמתנות כתיב "מאת העם".

והנה בקרבן גמור מבואר במשנה דבעינן לילפותא "ואתן אותם" וגו' לפטור מזרוע לחיים וקבה, וצ"ע מה גרע מפסוהמ"ק וקדו"ד דפטרי משום דאין קדושה חלה על קדושה או מצבי ואיל או מקרא דמאת העם. ובחי' חת"ס כתב דלולא הך ילפותא ד"ואתן אותם" לא הוי דרשינן מ"מאת העם" למעט קדשים, אלא אדרבה הו"א דבא לרבות גם חולין אבל קדשים אתין מק"י, אבל אחר המיעוט שוב דרשינן ממאת העם למעט קדו"ד. [ולענין הקושיא מסברת אין קדושה חלק על קדושה או מצבי ואיל, י"ל דאי היה חיוב משום "קל וחומר" א"א למילף מהתם].

ג) וברש"י בגמ' כתב דבכור אינו נוהג במוקדשין דבקרן וצאנך כתיב ולא הקדש, ועוד תקדיש כתיב ולא שכבר קדוש. ובמרומי שדה הקשה הרי במשנה כתב רש"י דהטעם משום שאין קדושה חלה על קדושה ותיירץ דבמשנה קאי רש"י לריה"ג דקדשים קלים ממון בעלים ומקרי שפיר בקרן וצאנך. [ואכתי קשה מרשת תקדיש ולא שכבר קדוש, ואפשר דקדו"ד לא מקרי "שכבר קדוש"].

אכן עדיין צ"ע להיפך, למה לא סגי בטעמא דאין קדושה חלה על קדושה.

ד) ואינן יוצאין לחולין להגזז. עי' תוס' בכורות כ"ה שרק מעשה הגיזה אסור מדאורייתא, אבל אם גזז באיסור ליכא איסורא דאורייתא ע"ש, ועי' ברי"ט אלגזי פרק שלישי אות מב שהאריך בזה. [אבל לגבי קלב ודאי האיסור על שתייתו ולא על חליבתו, וע"ש בתוס' בטעם החילוק, ועי' ברי"ט אלגזי שכתב דל"ק דתמורה ל"א א' ודאי דהגיזה אסורה בהנאה מדאורייתא, ורק להאיכא דאמרי יש לדון בזה ע"ש].

ה) ואם מתו יקברו. ברש"י הביא ב' ביאורים: א) דבעינן העמדה והערכה. ב) דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים, ומקורו מהגמ' בבכורות ט"ו א'. ועי' בתוס' פסחים כ"ט שהוכיחו מכאן דאין פודין את הקדשים אף להסיקן תחת תבשילו. [ובתוס' ב"ק נ"ג ב' משמ דמותר לפדות, וקשה מהכא, ובשעה"מ פ"א מאיסור"מ הבי אעבזה דברי השטמ"ק בב"ק בשם התוס' שאנץ שתיירץ דהרי מבואר בתוס' בב"ק שד"י הוא פלוגתא דאמוראי וא"כ י"ל דהסוגיא בבכורות כמ"ד שאסור להסיקו, ולמ"ד מותר להסיקו י"ל דסובר דבעינן העמדה והערכה].

ובהא דמבואר דבקדו"ד אם מתו יפדו, חזינן דקדו"ד פודין להאכיל לכלבים, ובתו' שבועות י"א ב' ד"ה א"ה כתבו דמדרבנן אסור לפדותן והמשנה מייירי מדאורייתא, והשעה"מ מדייק מהרמב"ם דאין בזה איסור דרבנן ע"ש.

ו) תוד"ה תיתי, הו"מ למימר נמי תיתי מכלאים וטרפה. לכא' משמע מתוס' דטרפה חייב בזרוע לחיים וקבה, אכן יעוי' להלן קל"ו ב' חומר בראשית הגז שנוהג בטרפיות משא"כ במתנות, ופרש"י טרפה אינה בכלל מתנות דכתיב ונתן לכהן לו ולא לכלבו, וכ"ה בר"ן שם. ובטור סי' ס"א פסק ג"כ דטרפה פטורה מתנות, והביא הב"י דמקורו מספרי מאת זובחי הזבח פרט לטרפה. ולפ"ז צ"ע דברי התוס'. ויעוי' בגרע"א שכתב דמה שנקטו תוס' טרפה אשגירות לישנא הוא דהא טרפה פטור ממתנות.

והנה הרמב"ם השמיט הך דינא דטרפה פטור ממתנות, וכתב בהגהות יד אברהם בשו"ע סי' ס"א בשם תורת יקותיאל דהרמב"ם למד דמה דאיתא בגמ' שפטור הוא רק לר"ש דשחיטה שא"ר לאו שמה שחיטה, אבל להלכה טרפה חייב. [ועיי בחי' רמ"ש דף קלו שרש"י לא הביא דרשת הספרי משום דהספרי רק לר"ש דס"ל דשחיטת טרפה לא מקרי "זבח", אבל לדין ממעטינן לה מונתן לכהן ולא לכלבן] ולפי"ז אפ"ל דזו היא דעת תוס', וכן צידד בשו"ת בנין ציון ח"ב סי' ק' [אך עיי' שדחה דגם הרמב"ם סובר דטרפה פטור].

ובחי' חת"ס ביאר כוונת תוס' בכמה אופנים: (א) עפ"מ שכתבו תוס' להלן קל"ו ב' דבנחתך מן הארכובה ולמטה פטור מן המעשר דלא מקרי "אשר יעבור" ומ"מ אינו טרפה וחייב במתנות, וי"ל דמהא הוא דפרכי התוס'. [אולם התוס' בכורות כז כתבו דאם נחתך מן הארכובה ולמטה חייב במעשר]. (ב) משכחת לה בטרפה שנתערבה, ומה"ת כל דפריש מרובא פריש ומקריבין ע"ג מזבח ומ"מ אינו במעשר דעשירי ודאי ולא עשירי ספק. וצ"ע דבמשנה דף קל"ב א' איתא דבכור שנתערב במאה כולן פטורין דהממע"ה. וכנראה למד החת"ס דשאני בכור שפטור משום דאין קדושה חלה על קדושה, ולכן גם הרוב לא מהני. אבל כאן שהפטור משום תתן ול ולא לכלבו א"כ כיון שבפועל מותר לאכול מקרי תתן לו. וצ"ע].

(ז) ויהיו חולין חייבין בחזה ושוק מק"ו וכו' והא בעי תנופה. מכאן מוכח דדין התנופה בחזה ושוק דשלמים אינו מהלכות הקרבן, כי אם מדיני המתנות כהונה, דאם הוא מדיני הקרבן ל"ש זאת בחזה ושוק דחולין.

ובכנסת הראשונים זבחים מ"ד הקשה מהא דפרכין בזבחים דף ד' ודף מ"ד "מה לשלמים שכן טעונין תנופת חזה ושוק" משמע דהוא דין בקרבן, וכן ביומא ה' אמרינהא דכתיב לתנופה לכפר מלמד שאם עשאן שירי מצוה כאילו כפר ולא כפר, ומשמע דחסר בכפרה אלמא הוי מדיני הקרבן, [ואמנם שם מיירי בקרבן מצורע שטעון תנופה מחיים, אולם המאירי שם כתב דה"ה בכל תנופות]. ותיירץ דתרי דינים איכא בתנופה, גם מצד דיני הקרבן וגם מצד מתנ"כ. [ואולי י"ל דאחר דחזין דאין דין זה נוהג בחולין, רק אז אמרינן דהוי דין בקרבן, אבל להו"א דנוהג ד"ז גם בחולין באמת התנופה מדין מתנ"כ].

דף קל ע"ב

(ח) אי אגואי קא מעייל חולין בעזרה. ובתוס' זבחים ע"ז א' הקשו דהא אפשר להקדיש את המתנות ואח"כ כל פדותם [וכדאיתא בסוגיא בזבחים שם, ובב"ב פ"א ב' גבי ספק ביכורים] ותיירצו דבסוגין קרא קדריש וזה לא חייבה תורה [משא"כ באופן שנוצר ספק אז כדי למיפק מספיקא מקדישים] ולכאז' צ"ע איך יכול להקדיש והרי הוי ממון כהנים ואינו בעלים להקדישו. ויתכן דלמ"ד טוה"נ ממון ולפמ"ש"כ הריטב"א דהוי ממון בעלים גמור ורק דיש מצוות נתניה א"ש.

(ט) ברש"י דה קא מעייל חולין לעזרה - מידי דלא איתעביד ביה צורך גבוה. מותר להכניס. וכ"מ הר"ן ב"ב פ"א ב'. והנה התוס' הקשו מזבחים צ' ב' דמותר ליתן תבלין של חולין בקדשים, ועוד הקשו ממנחות כ"א ב' דאוכלין עם המנחות חולין, והנה בדבר הקושיא ממנחות, עיי' בתו"כ במנחות בשם רש"י דבאמת את החולין אוכלים בחוץ ואח"כ אוכלין את המנחה בפנים. [ומוכח דרש"י אינו מחלק כתוס' דדוקא באופן שמניף אסור]. אולם עדיין קשה מזבחים צ' ב' דאין מותר ליתן תבלין של חולין. [ועיין במל"מ פ"ב משחיטה ה"ג שתירץ דהתם מיירי בק"ל הנאכלין בכל העיר. א"כ התבלין נתבטל ונפק מתורת חולין - הג"ה: ובתירוץ זה יל"ע דהא תבלין אינו בטל כדאיתא בדף צ"ז ב', ועיין בש"ד סי' צ"ח סקכ"ט בשם האו"ה דמדאורייתא בטל ברוב ורק רבנן החמירו, וכ"מ לשון רש"י צ"ח א', אמנם הגרע"א שם הביא מהר"ן דהוי דאורייתא וכ"פ הפר"ח, ועיי' בפלתי סק"ט, ועיי' בביצה ל"ח ב' דתבלין לא בטל לענין תחומין - עיי' הג"ה. ובחי' חת"ס תירץ דמיירי בתבלי מעייש שמותר להכניס לעזרה - ויל"ע דהלשון במשנה הוא "תבלי חולין". - אמנם לפ"מ שמדויק ברש"י כאן דאם הוא צורך גבוה שרי י"ל דתבלין מקרי צורך גביהו, משא"כ הדין אכילה על השובר שהוא גבירא וגם יש עצה לאוכלו בחוץ אסור לאוכלו בפנים וכמשי"כ רש"י במנחות, [אמנם המל"מ לא נוקט כן].

(י) הנה התוס' הוכיחו מסוגין דהאיסור חוב"ע אף בלא שחיטה הוא דאורייתא, ומסקו דדוקא בדיעבד ליה דרך קדושה. והנה בב"ב פ"א ב' גבי ספק בכורים אמרינן דהוי ספק חוב"ע, ופרש"ם ודרשינן בספרי כי ירחק ממך המקום וזבחת בריחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקירוב מקום חולין שלך, וה"ה לכל הבאת חולין בעזרה שאסור. [משמע דההבאה גרידא אסורה, וכשיטת רש"י, ומבואר דהוי דאורייתא].

עוד כתב הרשב"ם: א"נ מדרבנן דילמא איכא דחזי ליה דנוהג מנהג חולין כידנן, וסבור קדשים הן הואיל ואייתנהו בעזרה ואתי לזלזולי בקדשים עכ"ל. ומבואר דאפי' בהבאה ותנופה הוי רק איסור דרבנן, וצ"ע מהכא.

ונראה בדעת רשב"ם דבאמת תנופה אסורה מדאורייתא הואיל ודרך קדושה הוא, אלא דבהא דב"ב פשיטא ליה לרשב"ם דליכא למימר משום תנופה, דהרי זה פשוט שאם יגביה סתם ידו בעזרה לא מקרי "תנופה" ורק כוונתו להניף בתורת תנופה היא יוצרת ע"ז שם תנופה [ול"ד לשחיטה שהיא תמיד מעשה מתיר] וא"כ בהא דב"ב שחיוב ההנפה רק על הצד דהוי בכורים, אבל על הצד דהוי חולין א"צ תנופה נמצא דהנפתו בתנאי דהוי בכורים, וא"כ על הצד דהוי חולין ליכא כלל תורת תנופה. משא"כ בסוגין דיש חיוב להניף את החולין שפיר הוי חולין בעזרה. [אולם עיי' בתוס' הרא"ש וצ"ע].

(יא) בעיקר דין חוב"ע, עיי' באריכות במל"מ פ"ב משחיטה ה"ג ומדייק מהרמב"ם דאוסר חוב"ע אף בהכנסה לחוד [וכשיטת רש"י] ועיין בכס"מ דהוא הלמ"מ, אמנם הריטב"א בסוגין כתב דהוי רק איסור דרבנן. וברשב"א ב"ב כתב דמהרמב"ם משמע דכל דבר אסור להכניס, אמנם הרשב"א כתב דמסתבר דרק דבר הקרב לגבי מזבח אסור, והוכיח שהרי נכנסין בבגדי חול לעזרה. [ולעיל הובאה שיטת רשב"ם דסור רק מדרבנן, וכ"ה ברא"ש בב"ב, ועיי' שהוכיח דהוי רק איסור דרבנן דא"כ גם בדמקדיש להו לא מהני דבדה"ב לאו בר הקרבה הוא].

(יב) אמר ר"ח המזיק מתנ"כ או שאכלן פטור מלשלם. אב"א משום דכתיב זה ואב"א משום דהוי ממון שאין לו תובעין. ופי' רש"י בלישנא קמא דכתיב בהו זה דמשמע בעודן קיימות חייב ליתן אבל אינן קיימות לא חייב הכתוב בהן תשלומין. והנה הפר"ח (סי' סא) כתב דמ"מ למ"ד טוה"נ ממון חיב לשלם לבעלים דמי בטוה"נ, והבעלים יתנו דמי הטוה"נ לכהן. ובפלתי (סי' ס"א סק"ד) תמה ע"ד במש"כ שהבעלים יתנו הטוה"נ לכהן, דלמה יתנו לכהן הרי זיכתו התורה לבעלים לתת למי שירצה ושווי זה שייך לבעלים.

וכתב הפלתי עוד לפקפק בעיקר דינו של הפר"ח דללישנא דיליף מ"זה" א"כ אם מגוף המתנות פטרתו תורה כ"ש שפטור מטוה"נ וכי יהיה כח הבעלים עדיף מכח הכהן.

ולכאוי דברי הפלתי צ"ב, דבשלמא זכות הכהן היא זכות חדשה, ולא זיכתו תורה אלא את גוף הדבר ולא תשלומין עבורו [וכמו דחזינן בקרני ע"מ להקנות שאפשר לחלק הבעלות על החפץ] אבל הא דיש לבעלים טוה"נ לכאוי הוא שיריים מהבעלות הגמורה שהיתה לו לפני ההפרשה, וא"כ שפיר עדיף כח בעה"ב מכח הכהן.

אמנם בשי' הגרש"ר ב"מ דף י' כתב להוכיח דגם זכות הטוה"נ היא זכות מחודשת שנתנה התורה, וראיה לזה מהא דמבעיא לן בנדרים ל"ו ב' המפריש משלו על של חברו טוה"נ של מי, אלמא איכא צד שהטוה"נ שייכת למיש אינו בעל התרומה ודו"ק. ולפ"ז א"ש דברי הפלתי.

והנה התוס' בב"מ ו' ב' כתבו בתירוץ השני דכהן שחטף מתנ"כ אין הבעלים יכול לתבוע מהכהן את גוף המתנות אלא רק דמי הטוה"נ למי"ד טוה"נ ממון. ומבואר דדמי הטוה"נ צריך לשלם, אולם אין זה שייך לנידון הפר"ח והפלתי, דהתוס' מיירי כשהחפץ בעין.

והנה התוס' בב"מ שם כתבו דאין להוכיח כן (שהבעלים אינם יכולים לתבוע מהכהן החוטף כל המתנ"כ אלא רק דמי הטוה"נ) מהא דאיתא לקמן בן לוי דחטף מתנתא פריצותא היא ומשמע דעכ"פ אינו חייב לשלם, דאי"ז ראייה דשמא מיירי בשאכלו כדאמרין המזיק מתנ"כ או שאכלן פטור. ויעוי' בקה"י (סי' מ') שנקט דהצד דיכול להוציא הכל היינו כשיטת הריטב"א ספ"ב דקידושין דלמ"ד טוה"נ ממון הוא כולו של הבעלים רק מצוה איכא עליה ליתנם לכהן, ולפ"ז הקשה מה הוכיחו תוס' מדין מזיק מתנ"כ על הך דינא דזכות הבעלים, והרי כאן הפטור או משום דהוי ממון שאין לו תובעים או מגזה"כ ד"זה", וכ"ז רק לגבי זכות הכהן ולא לגבי זכות הבעלים, וע"ש משכ"ב.

ולדברי הפלתי יש מקום לדון דללישנא דיליף מזה הוי מעוט גם על זכות הבעלים דזכותם רק על הבעין (וכמשנ"ת להוכיח מנדרים ל"ו דזכות הבעלים היא ג"כ זכות מחודשת, ומש"כ הקה"י דלהריטב"א "כולו ממון בעלים רק מצוה איכא עליה לתתם לכהן, אבל אכתי ממונא ידידיה הוא" ומשמע דנקט דנשאר הוא בעלים כמקודם ורק מצוה בעלמא איכא, לכאוי א"א לפרש כן, וז"ל הריטב"א: "דלמ"ד טוה"נ ממון חשוב הוא כאילו כולו שלו לגמרי משום ההיא טוה"נ דאית ליה בגויה", משמע דמה שנחשב שלו הוא מחמת הטוה"נ ודו"ק. וצ"ב כוונת הקה"י).

וע"ע שם מש"כ הקה"י, ומה שתירץ החזו"א. ועי' חי' ר' ראובן ב"מ.

יג) כתבו תוס' נ"מ בין הני תרי לשני אם חייב לצאי"ש. דללישנא ד"זה" פטור אף לצאי"ש [והיינו דלא נכלל זאת כלל בזכות הכהנים, ומ"מ חייב משום מידת חסידות כמבואר בהמשך הסוגיא]. אבל ללישנא דממון שאין לו תובעין חייב לצאי"ש. והנה מצינו שני סוגי חיובים לצאי"ש, א' במקום שאין חיוב ממון מעיקר הדין ובאופנים המבוארים בפרק הכונס (ב"ק נ"ו א'). ב) מצינו חיוב לצאי"ש בקלב"מ, ובהא הביא הקצה"ח (סי' כח סק"א) בשם מהרש"ל דמהני תפיסה כיון שמעיקר הדין חייב ורק דלא עבדין החומרא, וכע"ז מצאנו בגזל מאחד מחמשה בנ"א שהחיוב קיים בודאי ורק דאינו יודע למי. ויל"ע אם כאן מהני תפיסה. ובכרתי (סי' ס"א סק"יח) שלח למש"כ בתומים לפלפל אם מהני תפיסה בחיוב לצאי"ש, ושם מצדד כדעת מהרש"ל, ומשמע דאין כאן חיוב מעיקר הדין.

וכן משמע ממש"כ התוס' ד"ה תנא לחלק דרק בלקח באיסור חייב לצאי"ש ולא בבעה"ב המהלך בדרך שלקח בהיתר, ובשו"ת הרמ"א סי' קז מבואר דאף עשיה גמור שלקח ואין כוונתו להזיק פטור מלצאי"ש, ואם נימא דדיני הממונות מחייבים זאת א"כ מה לי נטל באיסור מה לי נטל בהיתר, ובע"כ החיוב אינו חיוב ממון כלל, אלא רק חיוב לתקן חטאתו. אכן במשנת ר"א זרעים סי' ו' נקט דהוי חיוב ממון גמור ורק דאין לו תובעים, ובאמת מסתבר כדבריו, וצ"ע מההוכחות דלעיל.

ונראה דהנה ברש"י ב"ק ס"ו א' כתב: לא הספיק לתנו לו לראשית הגז לכהן עד שצבעו פטור מראשית הגז דקנייה בשנוי ואפילו דמים לא משלם דאין כהן יכול להזמינו בדין דיכול לומר לאחר אתנו אבל קודם שצבעו מי שחטפו זכה בו. [ומדויק דאחר הצביעה א"א לחטוף דמים ודו"ק]. וצ"ע דברש"י ב"ק צ"ג ב' כתב דהאדפטור: דקנייה בשנוי ודמים נמי לא משלם דלאו גזל גמור הוא דלא מטא לידיה עכ"ל, משמע דהטעם משום דלאו גזל גמור הוא ולא משום שאין לו תובעים.

עוד ילה"ק דבב"ק ל"ט אמרין דא"א לקנוס שישלם קנס [באונס ממזרת ונתינה] לעניים, משום דהוי ממון שאין לו תובעים. וכתב שם הרבנו פרץ: וקשה דהא אן יד עניי אן ויתבעו בב"ד כדאמרין בריש פרקין (ב"ק ל"ו ב'). וי"ל דה"ק כיון שאין לו תובעים אין מי שיטרח להביא עדים וכו'. ומבואר דממון עניים שאין לו תובעים יכול גבאי הצדקה לתובעו בב"ד, וא"כ קשה מאי פריך בהמשך הסוגיא מפאה ומתנ"ע, והרי הגבאי יכול לתבוע.

וכתב בזה באיה"ש דמוכח מזה דבממון שאין לו תובעים לא חל עליו כלל חיוב תשלומין, דכל זכות ממון שאין שייכת לאדם מסוים ואין תובע מסוים לא חייבה תורה [היינו היכא דהוי מלוה הכתובה בתורה לא החילה התורה חיוב בכה"ג] ולכן ממון שאין לו תובעים אין חייבין עליו. ומיושבין היטב דברי רש"י דמחמת שאין לו תובעין לאו גזל גמור הוא ולא חל חיוב. [ולפמ"ש נמצא דגזל הוי מלוה הכתובה בתורה, אמנם בתוס' הרא"ש בשטמ"ק ב"ק ק"ד ב' מבואר דגזלן הוי מלוה שאינה כתובה בתורה משום שנהנה וזה מן הדין כשאר מלוה הכתובה בתורה ומ"מ יש לדחות דרך אחר חידוש התורה של גזלן דנים זאת כנהנה וא"כ בממון שאין לו תובעים י"ל דלא חידשה זאת בתורה. גם מדברי הרמב"ם (פ"א מגניבה ה"ט) משמע דחיוב גזלן לאו מדין נהנה, שהרי כתב דהיה שייך לחייב אדון על גניבת עבדו וביאר הגר"ח דגדר חיוב גנב הוא מדין מזיק, ועכ"פ ודאי דאין כאן הנאה לאדון].

ולפ"ז מובן היטב הא דכאן אין חיוב באמת אלא כל שרש החיוב רק לצאי"ש.

יד) והנה הרמב"ם כתב: אינו חייב לשלם מפני שאין לו תובע ידוע. וכתב הבי"י (סי' סא) דמדנקט הרמב"ם הטעם משמע דיש מזה נ"מ לדינא וכשיטת התוס' [ודלא כהר"ן שיבוא להלן דס"ל דלכולהו לשני אין חיוב לצאי"ש]. ודייק הבי"י עוד מהלשון "אינו חייב" ולא קאמר כלישנא דרב חסדא "פטור" ש"מ שחייב לצאי"ש ורק דב"ד לא מחייבין.

ובארזן לש"ך כתב דאין דבריו מוכרחין, וכתב שם נ"מ אחרת בין התרי לישני היכא דנותן מתנותיו לכהן ידוע - דללישנא דמפיק לה מ"זה" פטור דהרי לא חייבה רחמנא בתשלומין, אבל ללישנא דהוי ממון שאין לו תובעין שיכול לדחותו לכהן אחר - הכא אין יכול לומר כן. [דיש לו תובע - המכירי כהונה] וא"כ חייב.

והנה דברי הש"ך צ"ע דבמכירי כהונה הרי הוי ממש ממונו של הכהן וא"כ גם ללישנא דמפיק לה מ"זה" יהיה חייב דדמי למזיק מתנות שכבר באו ליד כהן דמבואר בסוגיין דחייב. וצ"ל דהש"ך סובר בתוס' ב"ב קכ"ג ב' דמכירי כהונה לא הוי קנין אלא רק מדין מתנה מועטת דאסור לחזור בו. [ודלא כרשב"ם שם ורש"י גיטין ל' שלדבריהם זוכה הכהן זכיה גמורה] אלא דצ"ב א"כ איך יוצא ידי חובת נתינה ע"י מכירי כהונה [כמבואר גיטין ל' א'] ועיין בקצה"ח סי' רע"ח סקט"ו ומה שצ"ן במלואי חושן שם.

טו) הר"ן הקשה על מה שפירש רש"י [דהא דהוי ממון שאין לו תובעין דהיינו שאין לו בעלים שיכול לתובעו בדין] דא"כ מאי אריא מזיק אפי' אי אתנייהו בעינייהו נמי אין להן תובעין. ולכן מפרש הר"ן: כיון דמתנות כהונה אין להם תובעין נהי דכי אתנייהו בעינייהו חייב משום מצוה כי ליתנייהו בעינייהו אין כאן לא מצוה ולא דין ממון הלכך פטור לגמרי. ומסיים הר"ן דלפ"ז פטור אפי' לצא"ש [ורק מצד מדת חסידות חייב כדאיתא בהמשך הסוגיא].

וביסוד מחלוקת הר"ן והתוס' כתב האמרי בינה (דיני תרומ' ס' ג') דהר"ן סובר דאין כלל דין ממון לכהן במתנ"כ, אלא הוי רק מצוה על הבעלים לתת לכהן. [וע"ש שהוכיח דגם דעת הרמב"ם כהר"ן מדפטר אף במכר למתנ"כ אף שאשתרשי ליה, ולעיל אות יד הובאו דברי הפוסקים אם הרמב"ם סובר כתוס' או כהר"ן, ויבואר עוד להלן בעז"ה]. ועי' בקה"י (סי' לו לז) שהאריך בזה, ומבאר דתוס' סברי שיש דין ממון לכהן וחל חיוב תשלומין אלא שאין תובע, והר"ן סובר דאין כלל דין ממון ולכן לא חל חיוב תשלומין.

ובישוב דעת רש"י כתב הקה"י דהא דאם המתנות בעין כופין אותו הוא משום המצות נתינה, וכדמשמע להלן קל"א א' דב"ד מוציאין ע"ש. ובאמת לפ"ז פלא הוא מה הקשה הר"ן על רש"י, הרי גם לבריו אפשר לפרש דמצד דין הממון באמת גם הוא בעין א"א להוציא בדיינים דאין תובע, אלא דעכ"פ יש מצוה ומצד המצוה כפינן ליה, ומה ניחא לר"ן בפירושו טפי מפרש"י. [ועיין בט"ז (סי' ס"א ס"ק) שבאמת העתיק סברת הר"ן כדפינן משום המצוה אליבא דשיטת רש"י, וצ"ע כנ"ל].

ונראה דהר"ן הבין דאימ שום המצוה אתינן עלה אין ב"ד מוציאין מידו [ואע"ג דבמ"ע כופין אותו עד שתצא נפשו מ"מ אין מוציאין מידו משום דטוה"נ לבעלים וא"א לתת לכהן כל עוד לא הסכים לזה הבעלים] וממילא הקשה דהדין דאין ב"ד מוציאין משום דאין לו תובעין הוא אפי' אם הממון בעין, ובע"כ דכאן הפטור באינו בעין הוא אפי' על החיוב לצא"ש, ואילו אם הוא בעין יש חיוב משום המצוה.

ובדעת רש"י י"ל דב"ד כופין ומוציאין דכשאינו רוצה ליתן לאף כהן שוב אין לו זכות לעכב המתנות ליתנו ב"ד למי שירצו.

והתוס' אנשי שם מבאר שיטת רש"י באופן אחר, דאם המתנות בעין ב"ד כופין מצד דינו הממונות, וכעין הדין המבואר להלן באשתרשי, ונראה דהגדר בזה דהא דממון שאין לו תובעין אין ב"ד נזקקין הוא משום דאין כאן "תובע", וכל מה דצריך תביעה הוא רק לתבוע את מה שהשני חייב, אבל כשיש ממון בעין א"צ "תובע" אלא ב"ד נזקקין מעצמן לזה.

טז) והנה באות יד הובאו דברי הש"ך דבמכירי כהונה חייב ללישנא דממון שאין לו תובעין אפי' לדעת הר"ן, וצ"ע לפי הסבר האחרונים דלדעת הר"ן אין כלל זכות ממון לכהן וגם מכירי כהונה אין להם זכיה בממון [וכמו שמוכח בש"ך ממה שפוטור ללישנא דיליף מ"זה" ואילו אם אתי ליד כהן חייב לכו"ע] א"כ למה חייב בתשלומין.

עוד קשה משה"ק באמרי בינה (שם סי' ד') ממש"כ הר"ן בגיטין (ט"ו ב' בדפי הר"ף) דיסוד דין מכירי כהונה הוא דכיון דמילתא דפשיטא הוא דלדידהו יהיב אסחי שאר כהנים דעתייהו והוי כמאן דמטי לידיהו (וכ"כ רש"י שם) וביארו האחרונים דיש לכהנים קנין בתרומה וכששאר הכהנים מסחי דעתייהו ממילא שייך לאותו כהן שלא הסיח דעתו. וכ"ז א"ש רק אם נימא דיש לכהנים זכות ממון במתנ"כ.

וע"ש באמרי בינה שהוכיח עוד דמתנ"כ הוי ממון כהן מהא דבירושלמי פ"ק דמאי מבואר שיש מצות השבת אבידה על תרומה קודם שתבוא ל"ד כהן, ועוד הוכיח מה אדאיתא בתוספתא והביאה הרמב"ם פ"ט דתרומות דמותר להאכיל בכור בתרומה אף קודם שניתן לכהן, וע"ש שדחה דכיון דאסור הבכור בהנאה הוי לאלתר ממון כהן. [ובאפיקי ים (ח"א סי' מא) הביא מהגזול ממניסק שהוכיח מדברי רש"י בכורות ל"ו ב' דהוי ממון כהן, דכתב שם רש"י שיש איסור לא תגזול בבכור קודם נתינה, ולפי סרת האמרי בינה נדחית הראיה מבכור. אכן לכאור' יש להוכיח מדברי התוס' גיטין כ"ה א' שכתבו דהכותים שלא מעשרים אף שאין חשודים על תגזול - לא חשיב להו גזל דהוי ממון שאין לו תובעים. משמע דבאמת הוי ממון השבט].

ובספר שחיתת חולין כתב לבאר דגם דעת הר"ן דהוי ממון השבט, אלא דמ"מ אם אכלו פטור דלא חל חיוב בממון שאין לו תובעין ואפי' לצא"ש אינו חייב, וזה כעין משנ"ת באות יג, אלא דהר"ן סובר דאפי' חיוב לצא"ש אין בזה. ולפ"ז מיושבין דברי הש"ך, דאם יש לו תובעין מדין מכירי כהונה חל חיוב מזיק [משא"כ ללישנא דיליף מזה אין לשבט זכות תביעת נזיקין].

יז) בגדר דין ממון שאין לו תובעין - כתב רש"י דיכול לדחות כל כהן שיבוא. ובאור"ש (פ"ו ממתני"ע ה"ו) הביא דעת הרמב"ם שבמתני"ע שאין לבעלים טוה"נ אין הבעלים יכול לעכב העני הבא ראשון, והקשה דא"כ הוי ממון שיש לו תובעים [ואילו בהמשך הסוגיא מבואר דגם מתני"ע דמי לדינא דרב חסדא]. ובאמת התוס' להלן קל"א א' ד"ה יש הוכיחו מזה דהבעלים יכול לעכב. וביאר האור"ש דהרמב"ם מפרש דכל שאין ידוע מי יתבע, מקרי ממון שאין לו תובעים אע"פ שמי שבא ראשון יזכה ומדייק כן מלשון הרמב"ם (פ"ט מבכורים ה"ד) "מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע", משמע דיש תובע רק דאינו ידוע. [ונראה דדבריו א"ש רק אם נימא דבממון שאין לו תובעים לא חל כלל חיוב, וכמשנ"ת באות יד, אבל אם רק חסר "תובע" א"כ כאן מי שבא ראשון הרי הוא תובע ולמה פטור].

יח) הבי"ע דאתו לידיה בטבלייהו וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי. ופרש"י "אבל חזה ושוק אינו אלא לאותו בית אב ולא מהני". אמנם הרשב"א מפרש: דשאני חזה ושוק דכהנים משלחן גבוה קזכו ולאחר הקרבה והפרשה אבל מתנות ממון כהן הם. ובושי"ת הרדב"ז ח"א סי' מ"א הקשה דנהי דמשלחן גבוה קזכי מ"מ סוף סוף הא כבר זכה ולמה גוזלין ממנו. [ואולי י"ל דכוונת הרשב"א דאתו לידיה קודם הקרבה והפרשה ואז עדיין אין זכות לכהן]. והנה בקידושין

נ"ב ב' מבואר דכהן המקדש בחלקו אינה מקודשת דכהנים משלחן גבוה קזכו, ומבואר דגם אחר זכיה לא והי ממונו דכהן וכדברי השרב"א, וצ"ע על הרדב"ז, ובאמת זה קשה גם על רש"י שמפרש שבמשמר עצמו יש זכיה. וצ"ל דנהי דלא הוי שלו, מ"מ הרי יש לו זכות לעכב הקדשים ולאכלם ואין רשות לכהן אחר לחטוף הימנו, וסובר רש"י דמה"ט גם אם חטף אחר מוציאין מידו, והרשב"א סובר דאם חטפו אין מוציאין. עוד מבואר שם ברדב"ז דאליבא דרש"י אם לקח כהן שאינו מהבית אב, אם חטף ממנו כהן מהבית אב זוכה החוטף, אבל אם חטף אחר שגם הוא אינו מהבית אב מחזירין לראשון, וצ"ע דלכאור' הראשון לא זכה גם נגד אחר שאינו מהבית אב, והוי כאילו תפשו ישראל דאין לו שום זכות.

יח) דין מתנות שלא הורמו בזרוע לחיים וקבה. ע"י בעליות דרבנו יונה ב"ב קכ"ג ב' דלא שייך כאן "הרמה" הואיל והמתנות ניכרות, אלא הכוונה דלמ"ד בתרומות כמי שהורמו דמיין והיינו דהזכות ממון חלה אף קודם הפרשה, ה"ה כאן חלה הזכות ממון מיד עם השחיטה, אבל למ"ד לאו כמי שהורמו, והיינו דמה שהכהן יכול לזכות הוא רק משעת הפרשה, ה"ה בזרוע לחיים וקבה שאין הכהן יכול לזכות עד שיתן הבעלים לידו. [ולפ"ז צ"ל דכאן תפס הכהן ולא נתן לו הבעלים - דאם נתן לכו"ע הוי כהרמה ממש, וכן מבואר ברש"י, ועיין במצפ"א שעמד ע"ד רש"י, כ"כ בספר שחיטת חולין].

יט) בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום נוטל ולכשיחזור לביתו ישלם. וחכמים אומרים עני היה באותה שעה. והנ הגם לר"א הוי עני דלעשיר אסור לקחת אפי' ע"מ לשלם, אלא דס"ל דלא הוי עני גמור אלא רק עני לשעה [דהא בביתו יש לו ממון - וכבר עתה יש לו שם עשיר לגבי ביתו, ולא דמי למי שעתידי להרויח כסף דהוי רק דבר עתיד, כ"כ בחי' חת"ס. אמנם הפליתי (סי' ס"א סק"ה) נוקט דגם בכה"ג איכא לדינא דר"א, ותמה לפ"ז מהמבואר בש"ס בכ"ד "מגו דאי בעי מפקד לנכסיה והוי עני וחזי ליה" - דהרי דעתו לחזור ולזכות וא"כ לר"א יהיה חייב לשלם ע"ש]. וממילא מותר לו לקחת מעשר עני לשעה, והיינו בתורת הלואה ולא לשם מתנה.

וחכמים ס"ל דכשם שעני יכול לקחת אפי' אלף זוז - שע"ז יהיה כבר עשיר - כיון דהשתא מיהא עני הוא, כמו"כ יכול לקחת בתורת מתנה ולא בתורת הלואה. ובדעת ר"א כתב החת"ס בחידושו דס"ל לחלק בין כמות לאיכות, דבכמות יכול ליטול כמה שירצה אבל באיכות יכול ליטול רק בתורת הלואה דלזה נצרך ולזה לא. ומשמע מדברי החת"ס הנ"ל דיכול לקחת כמה שירצה לר"א בתורת הלואה, וכן לרבנן יוכל ליטול מתנה כמה שירצה, וכן נקט בדרך אמונה פ"ט ממתנות עניים ס"ק קו, אמנם בקה"י ב"ק סי' ה' כתב דפשיטא שיטול רק די מחסורו, דאין לו שם עני גמור, אלא רק לכדי צרכו מקרי עני.

והנה לפ"מ שכתב החת"ס דלר"א הוי הלואה, מבואר דאף בהלואה איכא לדינא דממון שאין לו תובעין, וצ"ע לפמשנ"ת באות יד דממון שאין לו תובעין הוא רק במלוה הכתובה בתורה, א"כ מאי פריך דלמה לא יתחייב. [ויכול גבאי צדקה לתובעו כמש"כ רבנו פרץ המובא באות יד]. ויתכן דזו גופא פירכת הגמ' מדרי' אליעזר ליקום וליתוב. והנה בערוה"ש סי' רג ס"א כתב בשם הגר"א דאם הבעה"ב העובר ממקום למקום ביכלתו ללוות, אסור לו לקבל צדקה. וצ"ע דא"כ איך מותר לו לקבל הצדקה לגמרי הא יכול לטלה בדרך הלואה, וכמו שבאמת סובר ר"א. וצ"ל דאם יכול ללוות מאחרים לא חל עליו שם עני, אבל אם אין לו מהיכן ליטול אלא מן הצדקה וחל עליו תורת עני שוב שרי ליטול אפי' בדרך מתנה. [ועי' בחדרי דעה שביאר באופן אחר].

כ) ועוד מדרי"א ליקום וליתוב, אלא מסיפא וכו'. אמר ר"ח מדת חסידות שנו כאן. ולכאור' דברי הגמ' תמוהין דמדרי"א נשמע לרבנן, דהרי ר"א מחייב מעיקר הדין ולא מצינו דרבנן פליגי עליה. [ולעיל נתבאר בזה דמרי"א ל"ק כלל דשאני הלואה מגזילה, ועי' בשו"ת שו"מ ח"ה מהדורא שתיתאי סי' כ"ו כע"ז בדעת הרמב"ם, ויבואר בדף קלא אולם הראשונים לא מחלקים כן] ותיצרו הראשונים דרבנן פליגי בתרתי אר"א (עי' רמב"ן רשב"א ריטב"א) והרמב"ן הוסיף: ולא אמרינן הכא מדרי"א נשמע לרבנן, דקסבר ר"ח דאכולה מילתא פליגי רבנן, ושי כזו הרבה בתלמוד. ובמשנת ר"א (זרעם סי' ו' אות יד) הביא דברי הרשב"א דבתרתי פליגי, ותמ דמנ"ן לורמ דפליגי בתרתי [ובדברי הרמב"ן הנ"ל מבואר דלמד כן פשט במשנה] וביאר דס"ל להגמ' דהא בהא תליא - דסברת "עני היה באותה שעה" לא מהני לפוטרו אא"כ כל החיוב אינו מעיקר הדין, אבל אם הוי ס"ל כר"א דחייב לשלם מעיקר הדין לא היה מהני לזה טעמא דעני היה באותה שעה.

כא) בפיה"מ להרמב"ם על הך מתני' דפאה (פ"ה מ"ד) כתב דלרבנן חייב משום מדת חסידות, ותמה הגרע"א דהא למסקנת הסוגיא מבואר דלרבנן רק עשיר חייב משום מדת חסידות ולא בעה"ב העובר. וע"ש בתפא"י שהביא מהרמ"ז שהרמב"ם מפרש מה שאמר ר"ח מידת חסידות - זה קאי אעני, והתפא"י נדחק מאוד בפירושו, ובמק"א נתבאר בארוכה ואכ"מ.

כב) בהא דאמרו חכמים עני היה באותה שעה כתב בפ"י הרא"ש ופסור מן המעשר. וכתב המקד"ד (תרומות אות ג') שמכאן יש לפשוט ספק המל"מ (פ"ב מתרומות ה"ט) מאיזה שעה נפטרין המתני"ע ממעשרות האם משעת הפרשה או רק משעה שזכו הכהנים, ומהרא"ש מבואר דרק משזכה נפטר וזהו שאמרו חכמים עני היה באותה שעה ופסור מן המעשר. ויעוי' בתוס' אנשי שם בשם הרמ"ז שכתב דבאמת לר"א חייב במעשרות דאינו עני גמור [ונראה הביאור ע"פ החת"ס דלר"א יש לו רק זכות ללוות ממתני"ע, וא"כ לא נשלמה עדין ההגעה לעני]. אמנם בקה"י זרעים סי' א' כתב דאפשר דט"ס ברא"ש וצ"ל "ופסור מן התשלומין".

כג) תוד"ה תנא, "ומיהו בסמוך קשה דקאמר טעמא דעני הא עשיר חייב וכו'. עי' בשו"ת הרמ"א סי' קז דהתרצתן מעמיד המשנה באופן שהעשיר אין כוונתו להזיק ובה"ג אינו חייב אלא משום מדת חסידות [ועי' משכ"ב באות יד] אלא דקושית תוס' היא מהו ההכרח להעמיד בעשיר שנטל בהיתר. [ולכאור' משום דעשיר דומאי דעני קתני].

שם, ובפרט וכו' דעל מדת חסידות לא הוי פליגי רבנן. תמוה דאי"ז מתרץ קושית תוס' השניה. ובשו"ת רמ"א כתב דלר"ת באמת "מדת חסידות" ו"לצא"ש" חדא מילתא הוא [נורק לפירוש הראשון נקטו תוס' דמדת חסידות ולצא"ש תרתי מילי ניתהו] וממילא לק"מ דאימא הא עשיר חייב לצא"ש, דבאמת היינו מה דמשני הגמ'. ועי' במהרש"א שהקשה דהא למעשה פליגי רבנן על המדת חסידות [ובמק"א נתבאר דזהו מקורו של הרמב"ם - מובא באות רא - דלרבנן יש מדת חסידות] ע"ש משכ"ב. ועי' בשו"ת הרמ"א סי' קז שביאר בשני אופנים.

כד) מבואר בסוגיין דגם במתני"ע הוי ממון שאין לו תובעין. והנה בב"ק צ"ג א' דרשינן דאין חיוב שמירה בממון עניים, והקשה הריטב"א כאן דתיפו"ל דהוי ממון שאין לו תובעין. ותירץ דרך במתני"כ ומתני"ע לא הוי זכות ממון, אבל בצדקה זכו בה עניים וכל עני יכול לתבוע. ועי' בחו"ד סי' קס שכתב כן, וכתב דזו כוונת הר"ן [וזה כמו שנתבאר לעיל בשם האמרי בינה דיסוד הסוגיא שלא חל זכות ממון].

והנה לפ"ז היה מקום לבאר דברי הר"פ בב"ק לט שכתב דהגבאי יכלו לתבוע את הקנס שקנסו לעניים וקשה הא כאן מבואר דהוי ממון שאין לו תובעין, ולדברי הריטב"א יש לחלק בין מתני"ע לקנס, דקנס דמי לצדקה שחז"ל זיכו לעניים. אולם יעוי' בר"פ עצמו בב"ק צג שכתב דגם בצדקה הפטור משום דהוי ממון שאין לו תובעין וכ"ה ברש"י שם וכן מבואר במלחמות שם דאפי' המזיק את הצדקה פטור דאין לו תובעין, ובע"כ כמש"כ באות יד.

ובעיקר דין מתני"ע עיין בקוב"ש (ח"ב סי' יז) דלא הוי ממון השבט של עניים. אלא רק הפקר דהא בירושלמי רפ"ו דפאה יליף הפקר מפאה. אמנם בחי' הגרש"ר ר"פ אלו מציאות כתב דודאי דנהפך לממון עניים, אלא דעשיית הבעלים היא כתורת הפקר, אבל עי"ז חל שם פאה וזיכתן תורה לעניים, [וכמבואר באלו מציאות דמועיל יאוש עניים].

כה) הא משעת הרמה ואילך משלם, ומזה מוכיחה הגמ' דלא כרב חסדא. וצ"ב דא"כ למה קודם הרמה פטור, וצ"ל דסבר מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמי. [ולפי הרא"ש בשטמ"ק דף קל"א יתכן דאף למ"ד כמי שהורמו פטור דאין זכיה לכהן עד הפרשה].

והנה ביסוד המחלוקת אם כמי שהורמו דמי, ברוב המקומות איירי לענין זכיה בממונות של התרומה, עי' במה שציין מסורת הש"ס, אולם במכות כ' מבואר נ"מ גם לגבי איסור, במע"ש שנכנס לירושלים בטבלו ויצא לענין קליות מחיצות שלא יוכל לפדות, וכן לענין מלקות - שאין לוקין אלא מע"ש שכבר נכנס לירושלים. והנה ז"פ דלא הוי ממש כתרובת חולין ותרומה דא"כ יהא מותר לכהנים לאכול [עי' תוס' יבמות פ"ו א' שכ"כ] אלא דפתח חובת הפרשה ויש בטבל תרו"מ בכח ולא בפועל.

והנה יעוי' במנח"ב סי' צו שהביא מש"כ התוס' בסוכה ל"ב דהא דאתרוג טבל פסול הוא משום דלא הוי "לכם" דיש בו שותפות לכהן ולעני [והרמב"ן מבואר בר"ן שם סובר דהוי לכם הואיל ויכול להפריש ממק"א] וכתב המנח"ב דלכא"ו כ"ז למ"ד מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי, אמנם הוכיח המנח"ב דזה לכו"ע, דהרי ב"ש ובי"ה פסלי אתרוג של טבל, והרי פליגי תנאי אליבא דב"ש ובי"ה אם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו [עי' מע"ש פ"ג מ"ו ומכות כ' א'] ובע"כ דזה אתי לכו"ע.

וכ"כ הגרש"ש בשער"י ש"ה פ"ו ע"ש ראיותיו, ומבאר דודאי עיקר זכות הממון קיימת גם קודם הפרשה, אלא הפלוגתא אם כהן פרטי יכול לזכות בזה. וצ"ל דהגדר בזה דפליגי אם על הדין תרומה בכח יש שם תרומה ומעשר [וכ"מ שיוכלו לזכות בזה ומתקיים בזה מצות נתינה דמקרי תרומה ומעשר, וכמו"כ מקרי שנכנס "מעשר שני" לירושלים] או דכיון דהוי רק תרו"מ בכח ליכא עי"ז שם תרומה וא"א לקיים הנתינה וכן לא מקרי שנכנס "המעשר שני" לירושלים.

ובספר שחיטת חולין העיר דלפ"ז [דגם למ"ד לאו כמי שהורמו יש זכות ממון לשבט] א"כ למה קודם הרמה פטור למאן דפליג על ר"ח, ותירץ דכל הצד לחלוק על ר"ח הוא כמש"כ רש"י שכהן הבא ראשון יכול לתפוס, אבל כאן קודם הרמה למ"ד לאו כמי שהורמו שאין לכהן זכות תביעה עדיין, לא הוי ממון שיש לו תובעים לכו"ע.

דף קלא ע"א

כו) ה"נ דאתו לידיה בטבליהו וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו. עי' היטב בתוס' וברא"ש [בשטמ"ק על הגליון]. הנה לפירוש התוס' מאי דאיתא בברייתא "אין לך אלא משעת הורמה ואילך" הכוונה בתיבת "הרמה" הוא לזכית הכהן, וקמ"ל דמזיק מתני"כ או שאכלן פטור, ואחר שזכה קנה אפי' בטבליהו. ובמנח"ב סי' צז הקשה אמאי אצטריך קרא, הרי מזיק מתני"כ פטור או מ"וזה" או מסברא שאין לו תובעים. ועוד דהרמה דקרא היא הפרשה ולא זכיית הכהן. וצ"ע.

והנה מבואר מדברי התוס' דאם הגביה הכהן את הטבלים ואכלן ישראל חייב לשלם לכהן, והקשה המנח"ב הרי ישראל היה יכול להפריש ממקום אחר ולהפקיע זכות הכהן. ותירץ בתרתי: א) דנהי דאם יפריש ממק"א יפקיע זכות הכהן מ"מ כשהפריש מיניה וביה זכה בתרומה. ב) דאפי' אם מפריש ממק"א צריך ג"כ ליתן לכהן שזכה בטבל כיון שע"י הפרשה זו מפקיע זכותו שהיה לו לאותו כהן בטבל. [צ"ב מה בכך שמפקיע זכותו, מ"מ איך יזכה בתרומה. ואם מדין מזיק הרי אין סיבה לשלם דוקא בתרומה ואולי יל"פ דגדר הממון כהן היינו שיש לכהן שותפות וכשמפרישים הוי כממון השותפות שמתחלק - ואולי הוי כחילול - וממילא זוכה הכהן בתרומה שהופרשה על פירותיו].

ועי' במנח"ח שדן כה"ג במפריש מפירותיו על פירות שקנה מגוי [שמה שקנה מגוי פטור מנתינה משום קאיתנא מכח גברא דלא מצית לאשתעוי דינא בהביה - בכורות י"א א'] אם חייב בנתינה. ובחזו"א מעשרות סי' ז' סקכ"ב נקט דאזלינן בתר הפירות הנפטרים. וכ"כ שם החזו"א דבמפריש משלו על של חבריו ורוצה ליטול מעשר עני לעצמו [דעני אסור ליטול משלו] דתלוי בפירות הנפטרים ולא בתרומה.

כז) ושיטת הרא"ש דאף אם זכה הכהן בטבל למ"ד כמי שהורמו דמי ואכל ישראל קודם הפרשה פטור מגזה"כ דאשר ירימו, אבל מ"מ אם אח"כ יפרישו זוכה הכהן ע"י ההרמה דמעיקרא. והקשה דכיון דא"א לזכות לאלתר בשעת ההגבהה איך יקנה אח"כ הרי כלתה קניינו, ועוד קשה איך מהני נכנס מע"ש לירושלים ויצא לענין מלקות, הרי קודם הרמה לכו"ע לא הוי כמורס, ועוד הקשה דמבואר בכמה דוכתי דישאל שירש מאבי אמו כהן טבלים זכה בתרומה למ"ד כמי שהורמו דמיין, ואם נימא דכל הזכיה חלה רק בשעת ההפרשה הרי אז כבר מת הכהן.

והוכיח מזה המנח"ב דאם אח"כ מפריש אגלאי מילתא למפרע שחל שם תרו"מ מעיקרא, ולכן זכייתו מועלת וחייב מלקות על המע"ש. ובשאלת דוד להגר"ד מקרלין זצ"ל (חי' בכורות דף יב ע"ב בדפי הספר) כתב לבאר מש"כ הרמב"ם פ"ו הט"ז ממעשר דכהן שמכר לישראל טבלים חייבים בנתינה. וקשה מ"ש מירש מאבי אמו טבלים (ועמד בזה הרי"ט אלגזי) ותירץ השאלת דוד דהזכות שיש לכהן אינה זכות גמורה ואפשר רק להורשה ולא למכרה. וחזינן דלמד דלא הוי קנין גמור כשותפות אלא זכות בעלמא, עד שעת הפרשה ויתכן דזה הביאור ברא"ש. ודלא כמנח"ב.

כח) בדין מתנות שלא הורמו, דעת הרי"ט אלגאזי דדוקא אחר מירוח הוי כי שהורמו. ובשאלת דוד כתב לחלק דדוקא לענין קליטת מחיצות יש חילוק בין קודם מירוח לאחר מירוח (כדתנן פ"ג מ"ו דמע"ש) אבל לענין זכייה כיון שבדו למרח או שבדיעבד חלה תרומה קודם המירוח שפיר זוכה בממון.

כט) רש"י ד"ה כמי שהורמו דמיין - זכה בהן מן ההפקר שהרי קסד. ל"א שמסר לו את הטבל לזכות בתרומה שבו. כתב הפר"ח סוף סי' ס"א ששתי הלשונות תלויים בדין טוה"נ ממון, דאם טוה"נ ממון א"א לזכות אלא מדעת הבעלים, ואם אינה ממון אפשר לזכות מן ההפקר. [ועי' תוס' ב"מ ו' ב', ובתוס' כאן ד"ה יש]. ובטעם המלך על שעה"מ פ"ה מאישות הקשה על רש"י לעיל ק"ל ב' שפירש גבי מתנות שזכה מן ההפקר ולמה לא הביא שם את הלישנא השניה. ותירץ דכל מה שאם טוה"נ ממון מוציאין מהכהן הוא דוקא שהבעלים יכול להוציא אבל אחר לא [וכן אם הסכים הבעלים זוכה הכהן למפרע, דרך זכות הוא שיש לבעלים במתנ"כ לתתם ומכאן זה יכול להפקיע זכיית הכהן] וממילא לעיל שבעה"ב מסכים לתת לכהן זכה מן ההפקר, ורק הכא שאכלן הבעלים ולא מסכים לנתינה אז פוקעת זכית הכהן אם לא שנתנם לו הבעלים מקודם מדעתו.

ל) ת"ש הרי שאנסו המלך גרנו חייב לעשר. ומזה הוכיחה הגמ' דהוי ממון שיש לו תובעים וחייב לשלם. [ויבאר להלן אם הוי חיוב לעשר או לשלם, ועכ"פ נקטה הגמ' דאי ליכא חיוב תשלומין ליכא חיוב לעשר]. והקשה החכ"צ (סי' קלב) דהא מבואר בשו"ע סי' קכח ס"ב: מי שנתפס על חבירו ולקח עכו"ם ממנו בגלל חבירו אין חבירו חייב לשלם. וא"כ כאן שהמלך נתפס בחובו למה משלם. ותירץ החכ"צ דלמלך יש רשות בידו לתפוס על חבירו מדינא דמלכותא ולא הוי גזילה מהשני, אלא דכך היא זכותו. והנתיבות (סי' קכ"ח סק"ה) כתב בישוב הקושיא דאם היו הנכסים ברשות הבע"ח וגבאם העכו"ם חייב, ולכן כאן שלקח המלך את המעשרות מרשותו חייב. ועי' בקה"י (סי' לו) דהא דחייב כאן אע"פ שעדיין לא הפרישו התרו"מ, דצ"ל דאתיא כמ"ד מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי. [ובספר שחיטת חולין הקשה לשיטת הרא"ש דאף למ"ד כמי שהורמו מ"מ לפני ההפרשה אין לו זכיה, ומה"ט הויה נח"ל לגמ' למאן דפליג על ר"ח הברייתא דלעיל דאין לך בו אלא משעת הרמה ואילך, א"כ למה כאן חייב, עיי"ש].

לא) שאני התם דקא משתרשי ליה. והקשו תוס' דבאוכל מתנ"כ נמי משתרשי ליה, ותירצו דיכול לורמ הייתי מתענה. ויעוי' בקצה"ח סי' רמו סק"ב שמבאר דכל סברת תוס' רק לגבי דין "משתרשי", אבל מ"מ יש חיוב "נהנה" דעי"ז ל"ש סברת הייתי מתענה, דהא מ"מ נהנה, אלא דכאן א"א לחיבו מדין נהנה דגם ע"ז יש פטור דממון שאין לו תובעין, ורק על חיוב "משתרשי" חייב אפי' אין לו תובעין דהוי כאילו הוא בעין. ובשער"י (גי' כה) מבאר דכמו שולד של פרה קנוי לבעל הפרה מפני שפרתו הולידה הולד ובסיבתה יצא לאויר העולם וכן כל כה"ג כל שנשאר ממון שלו תחת רשותו בסיבת המתנ"כ יש חלק לבעלי המתנ"כ בהאי ממון לפי ערך המתנ"כ. והוכיח כן הגרש"ש דהא הגמ' מתרצת כאן גם לפי לישנא דילין מ"וזה" שרק אם הוא בעין חייב לתת, ומ"מ מבואר כאן שבאשתרשי חייב לתת ובע"כ דנחשב כאילו הוא בעין. [עוד כתב שם דיש נ"מ בין נהנה למשתרשי לענין מה שכתבו התוס' ב"ק ק"א א' דנהנה אינו חייב אלא במעשיו או מעשה בהמתו או נהנה גופו משא"כ באשתרשי].

והר"ן הקשה על תוס' דא"כ למה בצבע ראשית הגז פטור מליתן לכהן, והרי ע"י צביעתו זכה בגז והוי משתרשי ליה. [ולכאוי' י"ל דאם בונה בקניני גזילה זהו מזכותי הגזול ולא הוי משתרשי. ולדברי הר"ן נמצא שכל גזולן שקונה בשינוי חייב משום משתרשי ונ"מ שישלם לפי שעת השינוי אפי' בשינוי דממילא]. והנה לבדי תסוי' צ"ל בהא דפריך לעיל מר"א בבעה"ב שהיה עובר מקום למקום צ"ל דקושיית הגמ' דוקא אם אין המתנות בעין, אבל אם דם בעין חייב לתתם משום משתרשי כמוש נקט הר"ן בראשית הגז.

ובעיקר שיטת התוס' תמה הגרש"ש (בשער"י ש"ג פכ"ה) למה חייב לשלם והרי הפורע חובו של חבירו פטור, ותירץ דכל פריעת חוב לא נחשב כמשתרשי הואיל וגם אם היה משלם הוא עצמו מקרי "שמוש" בכסף לפירעון, ורק הכא במלך עכו"ם שאין חייב לפורע לא מקרי התשלום, שמוש.

אכן יעוי' מש"כ אות' ל' בשם הנתיבות דשאני הכא שנטל המלך מרשותו, ועי' מש"כ רבנו בעל הנתיבות בספרו מקו"ח סי' תמא, דכשבא לחצירו ודאי שלא יותר עד שיטול או משלו או משל הכהנים, ולכן נחשב כמשתרשי. [ולדבריו יל"ע מה סבר המקשן דלא ידע מסברת אשתרשי].

לב) והר"ן מפרש דהחיוב כאן במשתרשי אינו מדין תשלומי גזילה, אלא חיוב מצוה מדין מתנ"כ, דבאופן דמשתרשי אמרינן מה לי הן מה לי דמיהן וחל חיוב לשלם משום המצוה. וכ"ז הכא שלא התכוון להפקיע זכות הכהן דאז עומדים הדמים תחת המתנות, אבל בראשית הגז שנתכוון להפקיע זכות הכהן אין חיוב מתנה. [ועיין בריטב"א שכתב דהחיוב מדרבנן, ולכאוי' קאי בשיטת הר"ן, וסובר דהוי רק מדרבנן].

והנה במה שנוקט הר"ן דבאמת אין חיוב אשתרשי, יל"פ בתרי אנפי, א) י"ל עפמש"כ האחרונים דדעת הר"ן בסוגיין דליכא כלל דין ממון כהנים כ"ז שלא בא ליד כהן אלא רק מצוה בעלמא, א"כ ל"ש בזה משתרשי. ב) י"ל דהר"ן חולק על יסוד דין משתרשי [וכן נקטו הקה"י סי' לו ואבי עזרי' פ"ו ממעשר ועי' חי' רמ"ש].

והנה לשיטת הר"ן דאם נטל שלא ע"מ לגזול יש חיוב מדין מה לי הן מה לי דמיהן, כתב האמרי בינה (תרו"מ סי' ה') דלאו דוקא באנסו המלך גרנו, אלא ה"ה באכל בשוגג שלא נתכוון להפקיע חייב מדין מה לי הן מה לי דמיהן.

ויעוי' בחזו"א (סי' ריד) שהקשה על הר"ן מהא דפריך לעיל מבעה"ב שהיה הולך ממקום למקום, דהרי שם לא נתכוון לגזול וא"כ יתחייב משום מה לי הן מה לי דמיהן. ותיירץ: דהתם כיון דעני היה באותה שעה אם איתא דבעלמא ע"מ לגזול פטור, ה"נ רשאי ליטול שלא ע"מ לשלם. וצ"ב. ולכאוי' י"ל עוד דהתם פטור משום דיכול לומר היתי מתענה, וכדמשמע בר"ן דבאופן שיכול להתענות מודה לתוס' דלא מקרי אשתרשי.

לג) ורש"י כתב: חייב לעשר ממק"א וליתן לכהן שהרי הוא כמוכר. ומבואר ברש"י דהנידון אינו על תשלמין אלא על חיוב לעשר, ומבאר רש"י דהחיוב משום דהוי כמוכר, ועי' רש"י גיטין מ"ז ב': דמעשר טביל ואסר ליה באכילה ולא מצוה דרמיא עליה הא א"כ אוכלן או מוכרן דקא משתרשי ליה. [עי' אמרי בינה תרו"מסי' ה' שנוקט דהוי מדאורייתא. ועי' משנת ר"א זרעים שהוא מדרבנן].

ולרש"י צ"ל דהגמ' בתחילה סברה דכיון דהחיוב משום דהוי כמוכר מוכח דחייב ממון לכהנים דבלא"ה לא נחשב כמכירה דאם לא חייב לשלם אם לא יעשר לא נחשב שהרויח ואי"ז כמכירה. ומסיק דמה שנחשב כמכירה הוא משום דאשתרשי. ומפרש רש"י התם לאו בהוצאה בדיינים תנן בר אלא חיבוא בעלמא כשאר חיובי מעשרות וחיבוא ודאי איכא עליה דהא קא משתרשי ליה כלומר משתכר הוא בה. ולפ"ז מבואר דאשתרשי אינו חיוב מדיני ממונות אלא רק סברא לחיבו במעשרות.

שו"ר בקה"י סי' לו שמפרש דרש"י למד בהו"א דהא דחייב לעשר הוא משום לתא דממון כהנים ומוציאין בדיינים ע"ש, וצ"ע דרש"י הרי מפרש כבר בתחילת הסוגיא דהחיוב משום דהוי כמוכר.

לד) ההוא ליזאה כו' מספקא ליה אי איקרו עם אי לא איקרו עם. עי' בש"ך (סי' סא סק"ב) שהביא מב"ח ועט"ז דלפי הצד דלוי לא אקרי עם, יכל הוא גם לקבל מתנות מישראל, ודייק כן מרא דלא מבואר כאן שהוציאו מיד הלוי. אמנם הש"ך חולק דהרי כתיב "וזה יהיה משפט הכהנים" ולוי לאו כהן הוא. והפמ"ג (שם) הביא דבדק הבית (ס"ז א') בהעתקתו דברי התורה הבית כתב "הלכך לא יהיבין להו ולא שקלינן מנייהו" [הואיל והם ספק] משמע דלהצד דאיסנ עם שקלינן מנייהו. ואמנם בלשון הרשב"א עצמו בתוה"ב ליתא להנך תיבות "לא יהיבין להו". ועי' בחי' חת"ס כאן שהביא דבבה"ג מבואר כדברי הרא"ה.

[ועיין בפמ"ג שנסתפק בכהן חלל אם מ"מ לא מקרי "עם" ויהיה דינו כלוי, והביא הא דמבואר בבכורות מ"ז א' דכהנת שנתחללה בביאת עכו"ם בנה חייב בפדיונה בן, ולויה שאינה מתחללת בנה פטור מפדה"ב, אלא שנסתפק דמ"מ שמא אע"פ שנתחלל מ"מ לא מקרי עם. והמל"מ (פ"ט מבכורים ה"כ) פשיטא ליה דמקרי עם].

לה) והנה הרמב"ם פסק דאם כהן תדפס מלולא מפקין מנייה, וכן פסק הטור. והר"ן כאן חולק מתרי טעמי, חדא דמ"ש מספק בכורות דתקפו כהן מוציאין מידו. ועוד דכיון דטוה"נ לבעלים א"כ גם אם תקף הכהן מוציאין מידו אפי' במקום חיוב ודאי.

והנה גבי ספק בכור פסק הרמב"ם דתקפו אין מוציאין מידו, והטור סי' שטו פסק דמוציאין מידו, ולכאוי' הרמב"ם לשטתו א"ש, ועיין בב"ח שהקשה על הרמב"ם למה כאן מועלת התפיסה, והש"ך תמה עליו שהרי גם בבכור פסק דמהני תפיסה. אכן הבתי מאיר מיישב בפשיטות, עפ"מ שכתב הרשב"א (בתשובה שיא) דכל דברי הרמב"ם רק בספק בכור דאין לבעלים חזקת מר"ק, ולפ"ז במתנות שיש חזקת מר"ק יודה הרמב"ם דלא מהני תפיסה, וזו קושיית הכ"ח. וכמו"כ קשה לדעת הטור מ"ש ספק בכור דמוציאין מידו ואילו בכהן שחטף מלוי אין מוציאין מידו. ותיירץ הש"ך וז"ל: ונראה לי לחלק דדוקא בספק בכור שהספק הוא בגוף הענין שנחלקו עליו והלכך מספק אין לכהן שייכות בו דאמרינן ליה אייתי ראיא דבכור הוא ושקיל, וכל כמה דלא מיייתיר איה מוקמינן ליה אחזקת מר"ק ואחזקת דרוב בהמות אינם בכורים. משא"כ כאן שהספק הוא אם לויים חייבים או לא ובגוף הענין אין כאן ספק אלא שהספק הוא מצד אחר מצי הכהן לומר להלוי כל כמה דלא מיייתית ראיא דלא אקרי עם המתנות שלי, וחילוק זה מבואר במשמרת הבית להרשב"א דף ס"ו ע"א, עכ"ל הש"ך.

ובפמ"ג הבין דכוונת הש"ך דבבכור יש רוב וחזקה נגד הכהן משא"כ כהן. [וזה נגד הרשב"א (הנ"ל בתשובה) דבבכור אין מר"ק, והפמ"ג מבאר דהחזקת מר"ק משום דבמעז אמו אינו קדוש, ועי' בקה"י ב"מ שביאר דסברת הרשב"א דכיון דעומד מעיקרא להתקד כשילד נמצא דכלפי זמן הלידה אין מר"ק].

אמנם בגליון מהרש"א מבאר כוונת הש"ך דבסוגין הוי ודאי חיוב בחפצא וספק פטור מחמת הלוי, ודימה זאת להא דמבואר בחו"מ סי' שמ"ו דבספק בעליו עמו מהני תפיסה, ותמה שם הש"ך למה לא השיג ע"ז הרמ"א, כשטתו בכל דוכתא דלא מהני תפיסה בספיקות, ואילו לדברי הש"ך הרי יש לחלק כנ"ל דהוי ודאי שואל וספק בעליו עו, ואף שע"י הבעליו עמו פקע החיוב מ"מ גם הכא ע"י הצד לוי פקע החיוב ומ"מ מהני תפיסה. [ועיין בלשון הפרישה שמבואר להדיא כהבנת הגליון מהרש"א]. ועיין בקוב"ש סוף ב"ב שמבאר דברי המ"מ בהא דמחייב הרמב"ם בפשיעה בספק בעלים דהוי ודאי חיוב וספק פטור ולכן חייב לשלם, ולא דמי לגניבה ואבידה דהוי ספק חיוב דע"י הבעליו עמו פקע סיבת החיוב, וכ"ז אינו סתירה לדברי הגליון מהרש"א דהוא מיירי לענין תפיסה וע"ז מהני מה שיש סיבת חיוב אף שע"י הפטור הוי הפקע המעיקרא על החיוב.

לו) ובמה שהקשה הר"ן על הרמב"ם דהלוי יוציא משום הטוה"נ, הנה הרמב"ם פ"ב ה"ט מתרומות סובר דאם תפס כהן תרומה אין מוציאין מידו הואיל וטוה"נ אינה מון, וא"כ לק"מ על הרמב"ם, והר"ן שסובר ולא מהני תפיסה, עי' ביש"ש (סי' ח) שנקט דכ"ז למ"ד טוה"נ ממון, וס"ל להר"ן דהכי הלכתא וכן נקט הגר"א (סי' ס"א סק"ב), דזה שרש פלוגתת הרמב"ם והר"ן.

אמנם אפ"ל עוד בישוב דעת הרמב"ם דבמקום שאינו רוצה לתת כלל כפינן ליה לתת, וכמש"כ היש"ש סי' ב', והובא באות ט"ו שכי"ה בירושלמי קידושין פ"ב ה"ט, וא"כ הלוי שאינו רוצה לתת כלל כפינן ליה ומוציאין מידו ואין לו בכה"ג זכות טוה"נ. [ובזכרוננו שכי"ה בחי' רמ"ש כאן].

לז) השכחה והפאה אין בהם טוה"נ מ"ע המתחלק בתוך ביתו יש בו טוה"נ לבעלים. ובתוס' כתבו להוכיח דגם בדבר שאין לבעלים טוה"נ [כמ"ע המתחלק בגורן ובר"ן מפרש דאף בפאה] אם בא עני ושאלו ממנו לא יתן, דהא קרי ליה לעיל

ממון שאין לו תובעין. וכ"כ הר"ן. ובאמרי בינה (תרו"מ סי' ה') הקשה דהא שיטת הר"ן דהא דהוי ממון שאין לתובעין היינו משום דהוי הפקר ולא ממון עניים, וא"כ אפי' אי נימא דאין בעה"ב יכול לדחות העני אכתי הו"ל ממון שאין לו תובעין הואיל ומדיני המון אין לעני שום זכות ע"ש משכ"ב. ולפמשי"ת באות יג א"ש.

לח) והנה היש"ש דחה ראית הר"ן דלעולם יכול לתבוע ומ"מ כיון שאין ידוע מי יהיה הראשון שיבוא מקרי ממון שאין לו תובעין, ועי' לעיל אות שהובא כן מהאו"ש, ואמרי בינה כתב דלפ"ז בבעה"ב שהיה מהלך אם מחד אחריו בא עני ורצה לטקט הו"ל ממון שיש לו תובעים. [ואין הדברים מוכרחים כלל ד"ל דכיון דעיקר הממון אין לו תובע מסוים הוי ממון שאין לו תובעים, ולהבנת האמרי בינה ק"ל דאף אם לא בא עני מ"מ למה לא יוכל כל אחד לתבוע את התשלומין שחלו לשבט].

לט) וברמב"ם (פ"א ממתני"ע ה"ח) כתב: כל מתנות עניים אלו (לשו"פ) אין בסה טוה"נ לבעלים אלא העניים באין ונוטלין אותן על כרחן של בעלים. וכ"כ הרמב"ם עוד בפ"ו ה"י גבי מ"ע המתחלק בגורן. ודייקו מזה הפרי"ח סי' ס"א והפאת השלחן דהרמב"ם חולק על תוס' והר"ן וסובר דאין בעה"ב יכול לעכב. וכן משמע ברש"י וכן מבואר במאירי. ולישב הקושיא למה הוי ממון שאין לו תובעין כתב מהר"י קורקוס דאין העני יכול להוציא בדין אלא רק שיכול ליטול בזרוע ולא נעכבו. וצ"ב. ואפשר לתרץ קושיית התוס' כחד מהתירושים דלעיל [או דהוי רק מצוה או דאין תובע ידוע. ובחי' רמ"ש תירץ דאין תובע ידוע].

והנה הפרי"ח הקשה על שיטת התוס' מהא דאיתא בשבת כ"ג מפני גזלע ניים שלא יראה בעה"ב שעה פנויה ואימר לקרובו עני בא וטול לך פאה וכן תנן ברפ"ד דפאה בעה"ב מוריד ומחלק ואמר בירושלמי שלא ישליך לפניו שמא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו, עוד תנן שם מ"ה שלש אבעיות ביום ר"ע אומר שלא יוסיפי ופי' הרא"ש כדי שלא יקבע זמן לעניים מידעו זמן שיבואו, ולפ"ד תוס' והר"ן הרי אין מחויב לתן למי שבא יכול להשאיר לכתחילה לקרוביו. ועיין בפאת השלחן ומשנת ר"א זרעים ס"ו ו'.

מ) והנה התוס' והר"ן כתבו דדבר שיש לו טוה"נ לבעלים אפי' בא עני ולקחו מוציאין מידו [והוכחתם דאל"כ אין נ"מבין דבר שיש בו טוה"נ לאין בו טוה"נ, דהרי גם בדבר שאין בו טוה"נ לשיטתם יכול בעה"ב לדחות את העני, וא"כ כל הנ"מ בין יש בו טוה"נ לאין וה"נ הוא רק אם מועלת תפיסת העני].

ובתוס' ב"מ ו' ב' הקשו איך מהני תפיסת כהן בספק בכור והרי הבעלים יאמרו ליתן לכהן אחר. וי"ל במכירי כהונה. א"נ אינו יכול לתבוע רק טוה"נ שיש לו למ"ד טוה"נ ממון עכ"ד. ומבואר דבתרוץ השני סוברים דמהני תפיסת הכהן לכו"ע [בין למ"ד טוה"נ ממון בין למ"ד אינה ממון] אלא דאם טוה"נ ממון משלם הטוה"נ. וזה דלא כתוס' כאן [כ"כ בחי' רמ"ש ועוד אחרונים].

וברמב"ם הלכות תרומות (פ"ב הט"ו) כתב: ואם לקחן [למתנות כהונה] שלא מדעת הבעלים זכה בהן שאין לבעלים בהן אלא טובת הנייה וטובת הנייה אינה ממון. ומבואר דהרמב"ם תולדה דין זה דתפיסת כהן בדין "טוה"נ ממון". [והנה להריטב"א קדושין נ"ח ב' דלמ"ד טוה"נ ממון משלם הגזלן דמי כל התרומה מובן הא דלמ"ד טוה"נ ממון מחזיר את הכל, אבל להר"ן בנדרים פ"ד דמשלם רק דמי טוה"נ לכאן מסתבר כתוס' בב"מ שיחזיר רק דמי טוה"נ כן נקט הנאות יעקב למהר"ט אלגזי, אולם באמרי בינה (תרו"מ סי' ד') כתב דכל דברי הר"ן בנדרים רק לגבי תשלומין אם אינו בעין אכל אם הוא בעין ודאי דיש לו זכות להוציא מהשנן]. ולמ"ד טוה"נ אינה ממון כתב האמרי בינה דהטוה"נ אינה כלל זכות ממון, אמנם הביא מהמקרי"ח שלומד דלמ"ד אינה ממון היינו שאין לו בעלות בגוף החפץ, אבל זכות יש לו [ונ"מ שלא יזכה בזה ע"י משיכת החפץ] והקשה דא"כ כאן הוי כגרמא שמפסיד לו הך זכות ולמה לא חייב להחזיר מה"ט.

מא) והנה בדעת תוס' והר"ן יל"ע אם כתבו דבריהם רק למ"ד טוה"נ ממון [וא"כ אינם חולקים על הרמב"ם], וביש"ש ופרי"ח נוקטים דדבריהם רק למ"ד טוה"נ ממון, וכן משמע בגר"א (סי' סא סקכ"ב) ודייק כן מלשון הר"ן, אכן צ"ע דבר"ן משמע להיפך דכתב "ולמ"ד טוה"נ ממון ודאי הכי הוא" משמע דלמעשה דובר כן אף למ"ד אינה ממון, וכן מוכח מקושיית הפרי"ח על תוס' [להבנתו דתוס' מייירי רק למ"ד טוה"נ ממון] דא"כ למ"ד אינה ממון מה החילוק בין יש טוה"נ לאין טוה"נ, ואם נימא דהחילוק הוא לענין אם יכול הבעלים לדחות את התובע א"כ מנין דמ"ד טוה"נ ממון חולק וסובר דגם אם אינה ממון יכול לדחות, הרי לא פליגי בהכי.

מב) והנה הרדב"ז בפ"ו ממתני"ע כתב דמודה הרמב"ם לתוס' דבמעשר עני המתחלק בבית כיון דטוה"נ ממון אם בא עני ונוטלו הרי מפסידו ממון ומוציאין מידו, ותמ ע"ז האמרי בינה (תרו"מ סי' ד') דהרי מפורש ברמב"ם פ"ב מתרומות דאם תפס כהן מתנ"כ אין מוציאין מידו דטוה"נ אינה ממון.

ועי' במשנת ר"א זרעים סי' ו' שהאריך בזה [ותורף דבריו דשאני מתנ"כ ממתני"ע, דבמתנ"כ יסוד הדין הוא זכות הכהנים ועי' צוותה התורה מצוות נתינה, אבל במתני"ע יסוד הדין הוא חיבוא דבעלים ומכח זה חל הדין ממון, ולכן במתני"ע לא מועלת תפיסה דאין לעני דין ממון לתפוס כיון דבמצוה לא נאמר לתת דוקא לעני ראשון ממילא אין לו זכות בזה ע"ש. וכתב דעפ"ז אין סתירה בין התוס' בב"מ ו' לתוס' דידן].

מג) הרמ"א (סי' ס"א סכ"ח) כתב: מיהו טוה"נ לבעלים והוא יכול ליתנם לכל כהן שירצה. והקשה הגר"א (סקכ"ז): וצ"ע דזה אינו תולה בטוה"נ דהא פריך שם ת"ש בע"ה העובר כו' והא לשו"פ אין בהן טוה"נ כמש"ש קלי"א א' ועבר"ן ובתוס' שם ד"ה יש וכו' ומיהו וכו' עכ"ל. והיינו שהקשה דבתוס' מבואר דגם אם אין טוה"נ יכול הבעלים לעכב, ובפשוטות צ"ל דהרמ"א סובר כרמב"ם דבמתני"ע אין הבעלים יכול לעכב, ועי' מה שהאריך בזה במשנת ר"א זרעים סי' ו'.

מד) מע"ש המתחלק בתוך הבית. פרש"י (בע"ב) דמה שאמרה ברייתא "המתחלק בתוך הבית" הוא סיבת הדין, דהואיל ומתחלק בתוך הבית לכן טוה"נ לבעלים. אכן שיטת תוס' דישנם שני סוגי מ"ע ע"ש. [ואי"ז תלוי בזמן הקצירה אלא אותו מ"ע גופיה אם יחלקו בשעת הגורן אין טוה"נ ואם יחלקו בימות הגשמים יש לו טוה"נ].

והראשונים הקשו על שיטת רש"י דא"כ מעש"ר נמי, וצ"ב דהרי באמת גם במעש"ר טוה"נ לבעלים. וכנראה כוונתם להקשות רק למה לא נזכר טעם זה במעש"ר. ויל"ע למה לא הקשו מתרומה. [ואולי י"ל דעת רש"י עפ"מ הרמב"ם פ"ט ה"ג ממעשר דמעיך הדין לא היו מתקנים לקרוא שם מ"ע בדמאי הואיל וא"צ לתתו לעני, אלא שקורא שם מפני "שמעשר עני בשלישית וששית במקום מע"ש של שאר שני השבוע" ולפי"ז י"ל דסד"א דהאיל ובמקום מע"ש הוא, ומע"ש ממון גבוה הוא ואין לבעלים זכות בו, א"כ למה טוה"נ שלו וע"ז אמרה הברייתא טעם הואיל ומתחלק בבית וצ"ע].

דף קלא ע"ב

מה) להזהיר עני על שלו. ואם מפריש משלו על של חברו, ע"י חזו"א (מעשרות ז' כ"ב) דיכול ליטול המעשרות לעצמו כיון שאין לו חלק לעצמו, ואפשר שעשירית המעשר צריך לתת לעני, וצ"ע. עכ"ד. ובד"א (פ"ו צה"ל סקל"א) כתב דלכאוי זה תלוי בבעיא בירושלמי פאה ספ"ב אם הלוקח מותר לו ליקח הפאה שמתרת עומרים של מוכר. ואם הפריש חברו על שלו הסתפק החזו"א שם דשמא כיון דטוה"נ של הפמריש יכול לתת לבעל הטבל. וע"י בנדרים פ"ד ב' דאם מפקיר נכסיה יכול לזכות במעשר עני. וצ"ע למה אין כאן משום להזהיר עני על שלו, ובחידושי הגרע"א הניח בצ"ע, וצ"ל דהפקיר גם את הפירות שעליהם עשרו, וכ"כ חזו"א פסחים ל"ח, והנה הפרי"ח ס"ל דסגי שיפקיר הפירות, אמנם הגרע"א בתוספתא למשניות פאה אות נ"ו סובר דבעין שיפקיר גת את הקרקע, ומדייק כן מלשון הרמב"ם פ"ו הט"ז ממתני"ע.

ובמהרי"ט (ח"א סי' פה) תירץ על הגמ' בנדרים דכל האיסור להזהיר עני על שלו הוא דוקא כשהיה עני בזמן ההפרשה, אבל אם היה עשיר והעני מותר דפנים חדשות באו לכאן.

ודעת רש"י ב"מ ט' ב' לפ"מ שהבין הריטב"א בדבריו דגבי לשו"פ לא מהני שיפקיר שדהו, דהואיל ובשעת הפרשה היה שלו יש כאן משום להזהיר עני על שלו, אמנם מבואר בריטב"א דכ"ז בלשו"פ [דמרבין מתעזב יתירא בב"ק צ"ד א' גבי הפקיר והשכיב ובצור] ומשמע דבמ"ע פור, וכ"כ חזו"א למסכת פסחים דף לח וא"ש לפ"ז הסוגיא דנדרים הנ"ל דשם מיירי במ"ע. אמנם בשט מ"ק בשם רדב"ז כתב דאף במ"ע אסור רלזכות, ותמה ע"ז הד"א מהך סוגיא דנדרים. עוד הביא שם בד"א מהמרדכי פ"ק דב"ב סי' תפ"ז. שהמפריש לצדקה והעני אסור לו מדין להזהיר עני על שלו וקשה מאי איכא בין מ"ע לצדקה. ולכאוי י"ל דשאני מ"ע שמפרישו לפטור הטבל, וא"כ "בעל ההפרשה" נקרא שהפירות הנפטרים שלו לכן אם מפקירם מותר. אבל בצדקה שאינה מופרשת על דבר אחר אלא קיימת לכשעצמה, נקבע שם "בעל הצדקה" על המפריש.

ואם קנה מחבירו לאחר מרוח מבואר בירושלמי ספ"ק דפאה דמעיך הדין המעשר עני מותר למפריש הואיל וחובת ההפרשה חלה ברשות הממרח.

מו) ומ"ע המתחלק בתוך הבית טוה"נ לבעלים מ"ט נתינה כתיב ביה. והנה גם בתרומה טוה"נ לבעלים, וכתב הרמב"ם (פ"ב מתרומות הט"ו) דהמקור מואיש את קדישו לו יהיו, וכ"ה בספיר. וצ"ב דהרי גם שם כתיב נתינה ולמה לן לקרא דלו יהיו. ועמד בזה בעמק הנצי"ב.

מז) אין מוצאין אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי הא מלוי לכהן מוציאין. הנה עיקר הברייתא באה להשמענו דין בנותן [ולא במקבל] שאם הוא כהן או לוי פטור וא"כ צ"ב הדיוק הא מלוי לכהן מוציאין, [דלכאוי הדיוק הוא מהא דלוי ללוי אין מוציאין הא לכהן מוציאין] והרי הברייתא באה להגשמינו עיקר הדין שלוי פטור, ואם מוציאין לכהן א"כ נמצא שמוציאין מלוי למה אמרה הברייתא שאין מוציאין.

ובאמת יודה דרכו [וכ"כ התפארת יעקב, וכן מודיק בשעה"מ ה' מעשר] דהדיוק הוא מהא ד"מכהן לכהן אין מוציאין" הא מלוי לכהן מוציאין, והא דתניא בסיפא דאין מוציאין מלוי ללוי קאי על מעשר שניתן ללויים וקאמר דלוי פטור מלתת, [ולמאי דמוקמין במסקנא כמ"ד דמעשר ראשון לכהן, צ"ל דהא דתני אין מוציאין מלוי ללוי קאי לפי דין תורה קודם הקנס שמעשר ראשון ללוי].

מח) מעשר ראשון דלוי הוא. ופרש"י ואמאי מוציאין אותו מידו לתתו לכהן. ו. לכאוי טפי הו"ל להקשות מדוע אין מוציאין מכהן לכהן [והיינו שכהן פטור מנתינה דזהו עיקר הקמ"ל של הברייתא כמשנ"ת באות מח] והרי בהן לאו בר זכיה במעשר הוא לפי מה שסברה הגמ' כאן.

וכתב הגר"א (סי' שלא סקט"ו) דמכאן מוכח כמש"כ הרמב"ם (פ"א ה"ד ממעשר): אין מוציאין את המעשר מן הכהנים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל. [ומסיים שם הרמב"ם דקנס של עזרא היה רק בזמנו, והאידנא שייך רק ללוי כר"ע, ומ"מ מכרן אין מוציאין משום הך גזה"כ].

אמנם השעה"מ פ"א ממעשר מדייק מרש"י בקידושין נ"ח ב' דמוציאין מהכהנים [דרש"י מפרש שם דהא דירש מאבי אמו כהן טבליס פטור מנתינה - משום דהכהן זכה בזה משום הקנס של עזרא, אלמא בלא קנסא דעזרא מוציאין מידו]. והקשה השעה"מ דרש"י סותר את עצמו כאן. אבל מדברי הגמ' עצמם אין קושיא דאפ"ל דזו גופא קושית הגמ' מעשר ראשון דלוי הוא - ואמאי אין מוציאין מכהן.

עוד שיטה הביא השעה"מ בשם הרשב"א דמדרבנן מוציאין מכהן, וכל הסוגיא כאן לגבי דין דאורייתא, והא דבירש מאבי אמו כהן אין מוציאין מידו היינו דוקא מהיורש אבל מהכהן היו מוציאין מדרבנן.

נ) בקנסא דעזרא יש כמה שיטות בראשונים, ע"י תוס' כתובות דלר"א קנסו שיהא רק לכהנים ולר"ע אף לכהנים. והריטב"א ס"ל דלר"ע לא קנסו כלל לתת לכהנים שלא לעקור דבר תורה ודעת הרמב"ם שהקנס רק בזמנו ופירשו אחרונים דהיינו בזמן שביהמ"ק קיים.

נא) זה הכלל כל דבר שבקדושה מוציאין אותן מידם. פרש"י מן הלוויים. אמנם בכס"מ פ"א ה"ד ממעשר הבין דמיירי בכהנים וגם מהם מוציאין, וע"ש בשעה"מ שכי"ה דעת הרשב"א דמונפסליר שהובא בחי' מהר"י בירב קידושין נ"ח ב' וכ"ה בשיטה לנ"ל שם שמדרבנן מוצאין מיד הכהנים.

נב) עולא הוה יהיב מתנתנו לכהנתא. ומבואר בגמ' דטעמא דעולא משם דסתם כהן אפי' כהנת במשמע. ולראב"י הוא משום דאין מעוט אחר מעוט אלא לרבות. וכתב הגרע"א (בשו"ע סי' ס"א) דנ"מ בשאר מתנתו, כגון ראשית הגז, דלעולא יכול לתת דכתיב סתם כהן ואפי' כהנת במשמע, אבל לראב"י הואיל וליכא רבוי ממעטינן כהנת, ומאחר דפסקינן להלן כעולא נמצא שאפשר לתת. אם לא דנימא דפסקינן כדינא דעולא ולא מטעמיה [אלא מטעמו של ראב"י]. אמנם כ"ז לגבי ראשית הגז, אבל לענין פדיון הבן מבואר בתוס' כאן ד"ה רב כהנא שא"א לתת לאשה, וכ"כ הרמב"ם פ"א מביכורים ה"י ובתוס' קידושין ח' א' כתבו דאפשר לתת לבעל בשביל אשתו, ועיין ברא"ש סוף בכורות, [וכן הוא בתשובת הרשב"א מובא ברדב"ז שצ"י הגרע"א] דבפדיון הבן כתיב נמי אהרן ובניו בפרשת במדבר ויתן משה את כסף הפדים לאהרן ולבניו.

נג) ולענין ישראלית הנשואה לכהן, הנה בדרך אמונה פ"ו מתרומות סק"ו כתב דהנותן לבת ישראל הנשואה לכהן מקיים מצוות נתינה, ומקורו מהא דמבואר בראשונים בע"ז ט"ו א' דהמאכיל בהמת כהן כרשני תרומה מקיים מצות נתינה ואשתו לא גרע מבהמתו דתרוויהו ילפינן מקנין כספו. [ולכאוי' י"ל דהנתינה לבהמה לא מהני מדין נתינה לקנין כספו אלא נחשב שהכהן קיבל דהא מרוצה הוא בזה שבהמתו קיבלה, וכמבואר בראשונים הנ"ל בע"ז. משא"כ במאכיל את אשת הכהן לא קיבל הכהן עצמו מאומה].

ובדרך אמונה פ"ט מבכורים בביאור"ל ס"כ הקשה עפ"ד על מש"כ הערוך השולחן (סי' ס"א) דא"א לתת לאשת כהן זרוע לחייב וקבה, ותיירץ דתרומה שאסורה לזרים עיקר מצות נתינה שתהא נאכלת כהן ולקנין כספו ולכן כשמאכיל לקנין כספו קיים המצוה, אבל מתנות אין ענינם האכילה שהרי מותרים לזרים, אלא ענינם שתהא ניתנת לכהן והאשה אינה כהנת, אמנם הקשה ע"ז למה מעש"ר ניתן לאשת לוי כמבואר בחי' הרמב"ן יבמות פ"ו א' והרי מעש"ר מותר לזרים. [ולפמ"ש דבאמת לאשת כהן א"א לתת תרומה דאינה כהנת בעצמותה מיושבת שיטת הערוה"ש, אך עדיין צ"ע מ"ש ממעש"ר. ובמש"כ הדרך אמונה דבתרומה עיקר המצוה שתיאכל לכהן צ"ע מדברי הרשב"א נדרים י"ב א' גבי תרומה: "לאו כקרבן הם אלא הרי הם כנכסי כהן ונכסי בניו ובנותיו אלא שלא זיכה אותם רחמנא לאכלן אלא לכה ולבני ביתו ודבר האסור הוא עכ"ל].

דף קלב ע"א

נד) רב כהנא אכל בשביל אשתו. כתב הפר"ח סי' פ"א סק"יג דהטעם משום דאין סהדי דמקנה אשתו לו אבל אם גילתה דעתה דלא נחא לה בהכי שימסור לו המתנות פשיטא דלא מקיים נתינה דא"א לתת אלא לכהנת ולא לבעל כהנת. ועי' בהגהות יד אפרים בשו"ע סי' ס"א שצריך הבעל לזכות לאשתו כדי לקיים מצוות נתינה. ובפרי תאר כתב דאפי' אם צווחת קיים מצות נתינה דכיון דזכאי במציאתה א"כ מעת שזכתה האשה ממילא זכה בעלה. ובערוך השולחן כתב דא"א לתת לאשת כהן, ולא דמי לנתינה לבעל כהנת, דבשלמא האשה קנין בעלה היא וכשנותן להבעל הוי כאילו נותן לאשתו שהרי אף אם יתן לאשה יקנה הבעל אבל אין הבעל קנין האשה וכשנותן לאשה בלא דעת הבעל לא קיים מצוה.

והנה הר"ן כתב וז"ל: שמי שהיה נותן להם היה מקיים מצות נתינה שאע"פ שאין כהן רשאי לזכות מתנות לישראל אלא למאן דלא אפשר ליה כדאיתא לקמן קל"ג א', אשתו שאני דכגופיה היא וא"צ הרשאה עכ"ל, ובדרך אמונה הבין דהכוונה שעצם הנתינה מדין אשתו כגופו [וא"כ זה כדברי הערוה"ש] אבל לכאוי' מלשון הר"ן נראה דמה שכתב דאשתו כגופו לא קאי על עצם הנתינה אלא רק ליישב למה שרי כאן אפילו בדאפשר ליה.

נה) ברשב"א בתוה"ב (בית ג' ש"ב) כתב דבעל כהנת ששחט פטור ממתנות דכיון דאפשר לתת לו בשביל אשתו ק"ו שהוא פטור, וכן פסק השו"ע (עי' פ"א ס"ח).

ובחי' חת"ס תמה דבשלמא במקבל מאחר הרי מזכה לאשתו, אבל כאן שהוא הבעלים ואינו יכול לזכות היאך מתקיימא הנתינה. ותיירץ דס"ל מתנות שלא הורמו כמי שהורמו ועשו שאין זוכה כזוכה, אמנם הקשה דא"כ אי"ז ק"ו. והגרע"א תשובה ר"ג כתב דהכהנת זוכה מבעלה מדין מכירי כהונה דלא גרעא אשתו ממכירי כהונה.

נו) הזרוע והלחיים והקבה נוהגים בכוי. נתבאר בפרק אותו ואת בנו. ובמאי דאמר ר"י כוי חייב בכולהו מתנות דתניא אם שה לרבות הכוי, עי' בר"ן שהביא בשם רש"י, וכ"ה דעת הטור סי' ס"א דרך בצבי הבא על התישה דמצד אמו הוא חייב נתחדש דחייב בכל המתנות אף למ"ד חוששין לזרע האב, והקשה הר"ן דא"כ יש להוכיח מהאי קרא דחוששין לזרע האב, דא"כ קרא ל"ל. ובתוס' לעיל ע"ט הקשו דאם חוששין לזרע האב ל"צ קרא לחלק ע"ש.

והתוס' מפרשים [וכ"ה דעת הרשב"א בתוה"ב בית ג' ש"ב וכ"ה דעת רבנו ירוחם - מובא בב"י] דאף בתייש הבא על הצביה ואף למ"ד אין חוששין לזרע האב התרבה כאן שחייב. והרמב"ם פ"י מבכורים מפרש דמיירי בכוי שהוא בריה בפני"ע להתחדש בפסוק דלגבי מתנות דינו כבהמה.

נז) בכור שנתערב במאה בזמן שמאה שוחטין את כולן פוטרינן את כולן. משום הממע"ה. ועיין בחת"ס שהקשה למה לא אמרינן דיתבטל הבכור ברוב ויתחייב [ותלה זאת בנידון של אם היתר בטל באיסור ונאסר, דנחלקו בזה הראשונים ואכ"מ].

ובאמת יל"ק באופן אחר, דברש"י כתב דהטעם דבכור פטור ממתנה משום דאין קדשוה חלה על קדושה (ופי' ה"ז סי' ס"א סקכ"א) דר"ל דאין קדושת מצוה חלה על קדושת הבכור, וא"כ אם תתבטל קדושת הבכור ממילא פטור, ועי' בקו"ש שכתב דכיון דסיבת האיסור קיימת על הבכור אע"ג דבטל ברובא, מ"מ נפטר מן המתנות.

עוד הקשה החת"ס למה לא נימא כל דפריש מרובא פריש ויתחייב במתנות, ותירץ דמשנתנו כמ"ש אין הולכין בממון אחר הרוב.

[ופלוגתא דתנאי היא למסקנת הגמ' בפרק המוכר פירות] אלא שהקשה למה לא חייב לתת משום צדק משלך ותן לו - כדאיתא להלן קל"ד. ולכן מחדש החת"ס דרבנן פטרו כאן את הספיקות ממתנות כי היכי דלא ליזלוזלו באיסור גיזה ועבודה בבכור. ובה מיושב הלשון "פוטרינ" ולא "פטורין" דרבנן פוטרינ ממעשר. [ועיין באמרי בינה בשו"ת סי' ה' שהביא מהחקרי לב שהוכיח ממשנתנו דאין הולכין בממון אחר הרוב אפי' ברובא דאיתא קמן, והאב"מ דחה ד"ל דכיון דהוי ממון שאין לו תובעין אין הולכין אחר הרוב כמ"ש תוס' בבכורות כ' בחד תירוצא, ועוד דחה דשאני הכא שאם יתן מתנה מכל הבהמות יצא ודאי דין שאינו נכון. ואולי תירוצא זה מיישב על דין צדק משלך וצ"ע בסוגיא דדף קל"ד].

נח) תוד"ה אמאי. עי' בט"ז סי' ס"א סקכ"ב שהאריך בדברי תוס'.

דף קלב ע"ב

נט) אמר רבא ז"א הדין עם הטבח. כתב הר"ן דמ"מ טוה"נ לבעלים דהיאך הלה עושה סחורה בפרתו של זה. ועי' בחי' הרשב"א שהטבח אינו יכול לדחות הכהן ולדחותו אצל הבעלים אלא הדין עמו ונותן. ובסמ"ג (ס"א משבצות כט כתב דהשוחט מחויב לטרוח לשאול הבעלים למי רוצה לתת. ולביאור זה גדר דין "הדין עם הטבח" שגם הטבח מצווה בנתינה. ובכנה"ג הקשה למה בבכור שנתערב ומאה שוחטים פטור ממתנות, והרי מיירי אפי' בטבח אחד א"כ הוא חייב בממ"נ [וכלפיו דמי לדין המבואר בסיפא "אחד שוחט את כולן"] ותירץ דאם הבעלים פטורים ממילא גם הטבח לא יתן. ועי' בריטב"א ובחי' הר"ן שאם החזיר לבעלים או מכרן א"צ לשלם, והר"ן דימה זאת למזין מתנ"כ דפטור הואיל ואין לו תובעים, והריטב"א למד מזה לנפקד שקיבל מראובן מעותיו של לוי שצריך לתת כ"ז שהוא ברשותו ואם החזיר לבעלים פטור.

עוד כתב הריטב"א פ"י אחר דהדין עם הטבח היינו שתלוי בזמן שהטבח שוחט ולא מהני מה שגדלה הבהמה אצל גוי בפטור, ולא דמי לתרומה שאם הביאה התבואה שליש ביד עכו"ם פטור.

ס) מאת העם ולא מאת הכהנים. הקשה הגרע"א נימא ק"ו דפטור דאם מאחרים הוא נוטל כ"ש שהוא פטור [וכמ"ש הרשב"א ק"ו זה לגבי בעל כהנת שפטור ממתנות]. וכתב הגרע"א דמוכח מכאן דא"י ק"ו, דהא אשכחן בעני שמוזהר על שלו, ולכן צריך כאן פסוק. אמנם צ"ע דא"כ מנין שבתרומה פטורים הכהנים מנתינה, ובע"כ דכל שלא נתמעט יכל ליקח לעצמו וה"נ כאן. ועי' בחי' חת"ס שהקשה כע"ז על שיטת רש"י בסמוך שטבח ששוחט למכור בשוק חייב במתנות, דמ"מ יפטר כמו בתרומה שאין מוציאין מכהן לכהן.

והנה לפמשנ"ת באות נה בדעת הרמב"ם שבתרומה הכהנים ג"כ חייבים בנתינה אלא שנותנים לעצמם, א"כ יתכן דכאן המיעוט בא לומר דאין כלל חיוב נתינה [ונ"מ אי תפסו כהן זר קודם שזכה בו הבעלים, ועוד נ"מ כיו"ב], אולם עדיין צ"ע בדבר קושיית החת"ס הנ"ל על רש"י דלא משמע שהנ"מ רק לגבי מקנה מסוים אלא משמע דהנידון לחייב תמיד. ובאור"ש פ"ה מבכורות כתב דשאני הכא דילפינן ממאת זובחי הזבח לחייב בכה"ג, וא"כ ילפינן מזה דדמי למתנ"ע שהזהירה תודה לכהן על שלו.

ובמרחשת ח"א סי' כז כתב דנ"מ מהלמוד לענין שותפות כהן שפוטרת גם חלקו של ישראל [אם הוא שותף בכל הבהמה כדלקמן]. דאילו רק משום דיכול לתת לעצמו לא היה זה פטור חלקו של ישראל.

סא) שתיים ושלש שבתות פטור. שיטת רש"י דאחר ג' שבתות חייב מדאורייתא, וכתבו הראשונים דמה שפטור בג' שבתות הראשונות משום שדעתו שאם לא ימצא למי למכורם ישתמש בהם בעצמו והוי כשוחט לעצמו.

סב) והא תניא בד"א וכו'. עי' בפרש"י, ובכתובות וכן לעיל ק"י מפרש באופן אחר, וביאר החת"ס דס"ל דכאן היא ברייתא אחרת, וע"ש שמבאר ד' רש"י, ועי' ברש"י.

והנה לפי פירש"י בכתובות ולעיל ק"י דמיירי לענין מלקות, מבואר על מצות עשה מלקינן יותר מל"ת, אולם יעוי' בחי' הר"ן שמבאר דא"י חילוק בין עשה לל"ת, אלא דכשאומרים לו "לא תעשה עוד מה שעשית" כלומר אחר שכבר עבר העבירה [ואפי' במצות עשה כגון שלא ישב בסוכה וכבר עבר סוכות] מקבל ארבעים חסר אחת. אבל אם הנידון על להבא אפי' בל"ת כגון שעוסק באכילת חמץ בפסח מלקינן ליה עד שיאמר רוצה אני עד שתצא נפשו.

והנה במש"כ דמי שלא ישב בסוכה מלקינן ליה ארבעים חסר אחת, מוכח דס"ל דמכת מרדות היא ארבעים חסר אחת [דהכא מכת מרדות היא דהא מדאורייתא אינו לוקה אלא על ל"ת] ובריטב"א כתובות מ"ה ב' הביא מהערוך דמכת מרדות מכין עד שתצא נפשו וע"ש ברמ"ך שהשיג על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ו הי"ב: מי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו וע"ש ברמ"ך שהשיג על הרמב"ם דוכי לאחר שאכל מלקין אותו, ואפי' תימא מי שרוצה לאכול קאמר, תמיהא לן מנין הוציא זה, חדא דהא הוי איסור דרבנן, ואפי' באיסורא דאורייתא באיסור לאו אין נראה להכותו כי לא מצינו כי אם באיסור עשה כגון עשה סוכה ואינו עושה ויש טעם בבר שאין לנו ללמוד איסור לאו מאיסור עשה עכ"ד, ולכאוי מדברי הרמב"ם מוכח כשיטת הר"ן ואילו הרמ"ך סובר דהחילוק אינו בין לפני העבירה לאחריה אלא בין עשה לל"ת.

ועי' בנתיבות סי' ג' שכמו שבאיסור לאו כל אדם יכלו לכפות כך גם בעשה א"צ ב"ד, והמשובב כתב דדוקא בחייבי עשה החמורים כופין ביחיד ולא בלאוין הקלים שעליהם אין כופין עד שתצא נפשו, ומבואר דנחלקו בהנ"ל אם לאוין גריעי מעשה, ועי' בחי' רע"א כתובות פ"ו שהבין כסברת הר"ן אלא שנתקשה בלשון הבריתא שמחלקת בין "עשה" ל"לא תעשה" וכבר הובא שהר"ן מפרש דזה גופא הכוונה לחלק בין לפני שעבר לאחר שעבר.

ובמה שכתב המשובב דבעשה החמור מכין עד שתצא נפשו ממש, ברבנו יונה בשטמ"ק כתובות פ"ו מבואר לא כן אלא דמכין אותו ורק עד שיחלש ולא שומרת ממש.

סג) מכין אותו עד שתצא נפשו. יעוי' במנחות מ"א א' בתוס' שכתבו גבי הא דאמר המלאך לרב קטינא דאין עונש על ביטול מצות ציצית אלא בעידנא דריתחא, דדוקא עשה כהאי שאין מחויב בו, אבל שאר עשה ודאי מענישין דגם בב"ד של מטה אומרים לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. והקשה הגר"ח בסטנסיל דדינא דהכא הוא מהלכות כפיה, ומה זה שייך לעונש. אכן עיי' בשע"ת לר' יונה ש"ך אות יא דהביא דין הגמ' דידן בתור עונש ביטול מ"ע ודו"ק. [ולכאוי' היה מקום לומר דתלוי אם מכין אותו עד שתצא נפשו ממש - ואז הרי לא יקיים המצוה - מוכח דהוי עונש, אבל אם מכין אותו רק עד שיחלש י"ל דהוי כפיה אמנם ר' יונה סובר דמכין עד שיחלש ומ"מ סובר דהוי עונש וכמשנ"ת]. ובריטב"א ר"ה ט"ז ב' כתב דבשלא תוקעים בשופר בר"ה אין עונש עיי' מב"ד של מעלה, דהרי לא ענשי ב"ד אעשה, ומבואר דגם במצוה שחייב לעשותה אין עונש, ושלא כתוס' מנחות, ולכאוי' לפ"ז צ"ל דהכא הוי כפיה. ועיי' ברמב"ן בפ"י התורה פ' יתרו שכתב דרק על לאו ענשה התורה לאו ומיתה ולא על עשה אלא במורדין כגון עשה לולב ואינו עושה.

סד) רש"י ד"ה כגון עשה סוכה וכו' שאין בהם חסרון כיס כולי הא. פ"י חת"ס דהיינו דההוצאה פחות מחומש, דאין מחויב לבזבז על מ"ע יותר מחומש.

סה) זרוע לאחד וקבה לאחר לחיים לשנים. פרש"י דבעינן נתינה חשובה דכתיב ונתן לכהן נתינה יפה. ועיי' ברש"י עירובין כל דמפרש הא דתנן פ"ח דפאה אין פוחתין לעני העובר בגורן ממזון ב' סעודות - דילפינן לה מונתן, ועיי' מ"מ פ"ו ה"ז ממתני'.

והא דהלחיים לשנים, בפשטות משום שיש בהם כדי נתינה לב' כהנים, וכן נקט בדרך אמונה (פ"ט מבכורים סקפ"ח) ועפ"ז כתב דשותפות כהן בלחי אחד פוטרת גם את הלחי השני דשני הלחיים מצוה אחת אע"פ שניתנים לב' כהנים. אמנם הגר"י (עשה צ"א צ"ב) הוכיח מהא דלחיים לשנים דהו"ב מתנות, ומדייק מלשון הרס"ג "קדש ראשית צאנך, ומתנות זבחין ארבע", אלא הלחיים נחשבים לשנים ולכן יש ארבע מתנות.

סו) אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה, ובאילו אוכל טבלים. וכתבו התוס' דילפינן נתינה נתינה מתרומה. ובתוס' ל"ז ב' כתבו דאפי' כהן [שפטור מלתת מתנות] מ"מ צריך להרים כדי שלא יהיה טבל. וכ"כ תוס' הרא"ש כאן. [ולכאוי' זה כשיטת הרמב"ן בסה"מ שרש י"ב דאף בדליכא דין נתינה איכא דין הרמה ולא כמש"כ באות מח בדעת הרמב"ם וברמב"ן לעיל ל"ז סובר דכהן אין לו איסור טבל וצ"ב ויבואר להלן] עוד צדד תוס' הרא"ש דאולי הוי רק טבל מדרבנן. ומסקינן דלית הילכתא הכי, ופסקו הראשונים דמותר לאכול אף בלא הרמה, אכן דעת תוס' דף קל"א דגם למסקנא יש איסור, ובפר"ח (סי' ס"א סק"י) כתב דהוי איסור דרבנן, ובמהרש"ם ציין לרש"י ביצה י"ב ב' שהתירו להרים המתנות ביו"ט אף שאין טובלין שמא יאכל המתנות עצמן, ויתכן דמה"ט לשיטת תוס' אסרו באכילה. [ואולם הב"ח כתב בכוונת תוס' דמצוה להפרישם מיד ואי לא הפרישם מיד עבר על המצוה והיינו איסורא, וילפינן לה מתרומה עכ"ד, וצ"ב].

והנה מבואר כאן דהפרשת המתנות מילתא היא, דאע"פ שניכרין הם במקומם מ"מ יש הפרשה, וזה מוכח הן ממה דטבלי לר' יוחנן, והן מהא דיש מצוה להפריש מיד למסקנא וכן ממה שהוצרכו להתיר ביו"ט הפרשת מתנות [כמבואר ברש"י ביצה י"ב], וחזינן דאע"ג דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו עדיין יש תורת הפרשה והדבר צ"ב [עיי' בשעורי ר' שמואל ב"ב קכ"ג אות נב שעמד בזה] ועיי' באות יח.

ובטעם הדבר דמתנות אינן טובלות, כתב הר"י משום שאין במתנות קדושה אלא חובת טבח. אבל הרמב"ם פ"ט מבכורים הי"ד כתב דהטעם מפני שאינו דומה ל טבל שהרי מתנות כהונה מובדלים. ולפ"ד הרמב"ם צ"ל דמ"ד דמתנות טובלות סובר דבעינן קריאת שם [ובדרך אמונה כתב דהנתינה היא המתרת, ועיי' במש"כ אות יח], ולהר"י צ"ל דאיך מ"ד סבר דאע"פ שאין קדושה מ"מ אוסרות קודם הפרשה. [ולפ"ז יש מקום לומר דכל ההפרשה לצורך הנתינה דהא אין תכלית אחרת בהפרשה, ולכן אף להרמב"ן דכהנים מפרשים אף שלא לצורך נתינה מ"מ במתנות שתכליתם הנתינה אינם צריכים הפרשה ומישוב דעת הרמב"ן בדף ל"ז].

סז) כתב היש"ש (סי' י): וכמו שאין המתנות תלויים באכילה שהרי אין טובלין, ה"נ אפי' לא שחט הבהמה לאכילה אלא לכלבים או לאכילת רפואה אפי' חייב במתנות כמ"ש הרמב"ם (פ"ט ה"ו) והטור. עכ"ל. וצ"ב מה תלוי דין טבל לדין שחט לכלבים.

סח) מתני' אין נאכלות אלא צלי וכו'. והקשה היש"ש דהרמב"ם (פ"ט ה"כ) כתב דאפשר להאכיל לכלבים ולמוכרם ולתיתם לגוי, וקשה הרי אי"ז דרך גדולה. ותירץ הרמב"ם מיירי דוקא היכא שאין ראויין לאכילתן כגון שהסריחו או שבאו מבהמות כחושים. והעתיק דבריו הש"ך. ועיי' ברדב"ז שכתב דאם ישראל אוכל המתנות אי"צ לאוכלן דרך גדולה והביא ראיה מהא דיכול להאכילם לכלבים, ובאבי עזרי תמה איזה דין הוא שבכהן יהיה מזהר לאכלן דרך גדולה בעוד שיכול להאכילו לישראל ולגוי ולכלבים שלא בדרך גדולה.

סט) בכרתי (סקי"ד) דן דדין למשחה בזרוע לחיים וקבה הוא מדרבנן דהא בפרשת קרח ששם נאמר "למשחה" לא נזכרו זרוע לחיים וקבה, ועיי' רמב"ן פרשת שופטים שזרוע לחיים וקבה הוא מצוה חדשה [אמנם הביא הרמב"ן שבספרי דרשינן גם מקראי דפרשת קרח זרוע לחיים וקבה]. ושוב כתב הכרתי דמדברי תוס' בכורות כ"ז מוכח דהוי דאורייתא עיי'.

ע) כל כהן שאין מודה בעבודות, פרש"י שאומר דברי הבל הן ולא צוה המקום להקריב קרבנות אלא משה בדה מלבו. ובריטב"א הקשה דאי"כ מאי אין לו חלק והרי מיחייב מיתה שכפר בתורת משה, אלא ה"פ שאומר על מקצת עבודות שהם למצוה בעלמא ואינם לעיכובא. ועיי' בח"י בפ"י לתו"כ פ' צו פט"ז. ועיי' בחת"ס פירוש שלישי. והנה הך דינא דכהן שאינו מודה בעבודה לאו בר קבלת מתנות דאורייתא הוא ואפי' אם נתנו לו לא קיימו המצוה [ד"א בכורים פ"א צה"ל סק"י].

ובדין המבואר ריש פרקין דכהן ע"ה לא מקבל מתנות מבואר בקרית ספר פ"ו מתרומות דהוא רק דין דרבנן, ובדיעבד מהני הנתנה, ועי' בתוס' ריש פרקין שאם אין כהן אחר נותן לכתחילה לע"ה.

דף קלג ע"א

עא) כיון דשמענא להא דתניא הצנועים מושכין את ידיהם וכו' משקל נמי לא שקלנא. והרמב"ם העתיק דין זה בהלכות בכורים גבי מתנות והשמיטו בהלכות תרומות (פ"ב ה"ט). וכתב הכס"מ דמשמע להרמב"ם דרך בזרוע לחיים וקיבה וכשיש רבים בבית המטבחים משום דמחזי כגרגנותא, ומקורו בפ"י הר"י קורקוס ומבואר שם שלפ"ז גם בזרוע לחיים וקבה אם מביאים לו לביתו ואין שם רבים יכול ליטול.

והנה במה שמבואר דהטעם משום דמחזי כגרגנותא, צ"ב מדברי רש"י בקידושין נ"ג שפ"י דהא דהצנועים מושכין ידיהם משום דלא מהני להו מידי [שלא היו שבעים ממנו], ועל רש"י יקשה מה שייך הך טעמא בזרוע לחיים וקבה שמקבל נתנה חשובה. והנה התו"ם ביומא ל"ט כתבו דדוקא בהגיעו כפול משכו ידיהם, אבל אם היה כזית היו חוטפים משום מצות אכילה [ועיי' איך מ"מ התקיימה מצות אכילה, ועי' משנ"ב הבית הלוי ח"א סי' ב' אות ז'], ומבואר שם בתוס' דאילו היו שבעים מכפול היה מתקיים גם בזה מצות אכילה והיו ג"כ חוטפים. ולפ"ז מיושב הרש"י דהא לומר למה אין מצוה - משום שלא היו שבעים. וה"ה הכא אין מצוה לכהן לאכול זרוע לחיים וקבה [אפי' כשהוא שבע] וכדמוכח ברמב"ם (פ"א ה"ב מבכורים). [ודין למשחה נאמר אע"פ שאינו מצוה, ועיי' בביאור ההלכה].

ואם כנים הדברים י"ל בישוב הסתירה ברמב"ם בפשיטות, דאכילת תרומה הרי מצוה הוא [כמבואר ברמב"ם שם, וכן הוא בפסחים ע"ב ב' דמקרי טעה בדבר מצוה] וא"כ ל"ש הך דהצנועים מושכים ידיהם כמבואר בתו"ם הנ"ל, ולכן השמיט הרמב"ם ד"ז בהלכות תרומות.

עב) האי כהנא דאית ליה צורבא מרבנן בשבבותיה וכו' כי אמרי אנא למאן דלא אפשר. מבואר דאסרו רבנן לעשות כן היכא דליכא צורך. וכתב רבנו יהונתן דהטעם משום שמפקיע מיד הכהן. ולכאוי' לטעם זה אם הזוכה השני הוא גם כהן אלא דלא נתנו לו שפיר דמי אמנם ברש"י ד"ה זכי מבואר דאף בכה"ג אסור [עיי' שמפרש שכן היה בעובדא דרבא] וצ"ב. והגרע"א ציין שרש"י ברי"ה י"ח פ"י להיפך, [וכי"ה בתוס' שם] ויתכן דמה"ט הוא דלא פירש כדהכא דאם הזוכה כהן י"ל דל"ש בזה האיסור.

עג) והמשתתף עמך צריך לרשום. שיטת רש"י (במשנה) דצריך לעשות סימן שידעו שהוא פטור מן המתנות [ודרכם היה לעשות איזה סימן ידוע לבהמות הפטורות שלא יחשדום בגזל]. אמנם הרמב"ם כתב (פ"ב ה"י) דצריך לתת המתנות בחלקו של כהן, והיינו שכשמחלק בבהמה יתן כל המתנות לכהן וכנגד זה יקח יותר משאר הבשר, דבלא"ה גזרו חכמים לפי שאין הכל יודעין שהכהן שותף. [ולכאוי' צ"ע דא"כ בהא דתניא בע"ב דמהני בשותף באחד ממאה איך יתחלק הרי המתנות יותר מאחד ממאה, ויתכן דמזה הוכחה למש"כ מהר"י קורקוס דגם הרמב"ם מודה דאם יש סימן לחלקים הפטורים סגי כמו לשיטת רש"י, ובכה"ג נ"מ באחד ממאה].

עד) סתם עובד כוכבים מפעא פעי. ברש"י מפורש דבעינן דיתיב אמסחתא, ואפ"ה מהני רק בעכו"ם ולא בכהן. אבל הרמב"ם כתב דבכהן סגי ביתיב אמסחתא, ובגוי שרי אפי' בלא יתיב אמסחתא, [ומ"מ צריך שיהיה הגוי במדינה, כ"כ ר"י קורקוס] ועי' בכס"מ ובפרי"ח.

עה) וחייא בר רב אמר אפי' שותף באחד מהן פטור מכולן. עי' בחת"ס דלמ"ד מתנות טבלי ודאי דס"ל כחייא בר רב, דכמו שבבכור אבר אחד של גוי פטור כולו כמו"כ כאן, רק למ"ד לא טבלי אין שייכות בין האיברים. [וצ"ב דא"כ אף שותף בשאר אברי הבהמה יפטור ולא רק שותף במתנה אחת יפטור שאר המתנות וי"ל].

ועי' במנ"ח מ' תקו שהקשה לפמ"ש"כ הריטב"א בב"מ צ"ד בפלוגתא ר' יאשיה ור' יונתן, דר' יאשיה ס"ל כל היכא דכתב רחמנא וא"ו משמע שניהם יחד אף שלא כתב יחדיו. ור' יונתן ס"ל משמע שניהם כאחד ומשמע כ"א בפני"ע, וכתב הריטב"א דפלוגתתם דוקא במניעה, אבל בעשה דברי הכל משמע שניהם כאחד, ומשו"ה המצוה לתת לכהן הזרוע והלחיים והקבה ולא סגי ליתן אחד מהם. והקשה המנ"ח דא"כ בהיה הכהן שותף בראש פטור רק מהלחיים ולא מזרוע וקבה, והרי כיון שמשמע הכל כאחד למה לא נימא דכשפטור מזה פטור גם מזה.

ותירץ בד"א (פ"ט ה"ב בביאור"ל) דודאי כוונת התורה שחייב ליתן שלשתן, אבל אי"ז מוכרח דכולן מצוה אחת הן אלא ג' מצוות הן ואין מעכבין זא"ז.

ועיי' בביאור"ל שתמה למה לא מנה הרמב"ם זרוע לחיים וקבה בג' מצוות [במנין המצוות], ובביאור"ל בה"ז כתב דבאמת מצוה אחת הן [מדלא מנאס בג'] ולכן יכול לתיתם לכהן אחד ואין בזה משום הא דמבואר בעירובין ס"ג א' הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם ע"ש.

ובשו"ע יו"ד סי' ש"ה מבואר דאפשר לחלק חמשה סלעים דפדיון הבן לכמה כהנים, ובפ"ת (סק"י) הביא דדעת החכ"א דאפשר לכתחילה לעשות כן כמו זרוע לחיים וקבה. אמנם הביא מהחת"ס בשו"ת ס"ס רצו שכתב: ונ"ל דאין יכול לכתחילה לחלק ה' סלעים לב' כהנים דכל שנתנה תורה שיעור אם מחלקו הו"ל חצי שיעור אע"ג דדיעבד יוצא עיי' צירוף מ"מ מצוה מן המובחר ליתן שיעור נתינתו בב"א. והפ"ת תמה דמ"ש מזלו"ק. ובספר גז צאנך כתב ליישב אם נימא דזלו"ק הוי ג' מתנות נפרדות דאין מעכבות זא"ז. אמנם להצד שנתבאר דהוי מתנה אחת קשה. וכן קשה ממתנות דתורא דמבואר שיכול לחלק הזרוע לב"י כהנים, כמבואר לעיל קל"ב ב' וברש"י שם (וברמב"ם פ"ט ה"ז) משמע דכל מתנות קשור אפשר לחלקם והוא שיהיה בחתיכה כדי מתנה) וקשה מ"ש מפדיון הבן שצריך לתת את כל השעור ולא סגי בכדי נתינה.

ונראה ליישב בפשיטות דבשלמא בה' סלעים הרי יסוד התשלום הוא חובת גברא, וחובתו היא סך מסויים, ואם משלם חצי לא עשה כלום, ונמצא דהמצוה רק בצירוף כל החלקים. אבל זלו"ק הוו מתנות בחפצא, ואחר שהם מתנות חל חובת נתינה עליהם, וגם אם אבדו חציים חייב לתת החצי השני, נמצא דא"צ צירוף בנתינה לכן סגי לכתחילה לתת חצי שיעור ורק בעינן שעור נתינה חשובה לקיים דין "ונתנ".

עו) אבעיא להו הראש שלך וכולה שלי מהו וכו' או דילמא בתר עיקר הבהמה אזלינן. לכאוי מוכח מזה דזלויק הו' "הפרשה" על שאר הבהמה ולכן יש צד דניזיל בתר שאר הבהמה, וכן מוכח למ"ד דמתנות טבלי [ואף למ"ד דלא טבלי הובא באות סו סברות הראשונים בזה, ומשמע דאין פלוגתא בעיקר היסוד].
ובהא דמייטין ראיה מהלוקח גז צאנו של עכו"ם, מבואר ברש"י דאם גוף הצאן של גוי פטור אף שהגז של ישראל קודם גזירה [והיינו דלא מקרי גז "צאנך", ועי' במרכה"מ דמ"מ אם לקח צאן לגיזתה חייב אף שק"פ לאו כקה"ג]. אמנם מלשון הרמב"ם (פ"י מבכורים ה"ט) משמע דדוקא אם לקח אחר הגזיזה פטור וצ"ע דא"כ מאי חומר בראה"ג ממתנ"כ הרי גם במתנות כה"ג פטור, ועמד בזה האוי"ש שם, ועי' בד"א משכ"ב.

דף קלד ע"א

עז) תוד"ה חוץ, וי"ל דמייירי שהתנו שיהיו המתנות שלו ואם לא יתן לו לא יהיה המקח בטל. ובחזו"א (סי' ז' סק"ב) כתב: לכאוי קשה כיון דלא שייך במתנות וגם התנה שאם לא יתן לא יתבטל המקח. א"כ הרי לא התנה כלום, וצ"ל שהתנה שיתחייב ליתן לו, וזה לא מהני דבמאי יתחייב.

עוד תירצו התוס' דהוי מתנה עמשכ"ב, וביאר החזו"א (שם) דהתנה ע"מ שיתחייב לתת לו ולא יהיה לבעלים טוה"נ, אבל אם מתנה סתם שיתן לו מרצונו לא הוי מתנה עמשכ"ב, עוד כתב החזו"א דיתכן דאף במתנה שיתן מרצונו הוי כמתנה עמשכ"ב כיון דאין לו אפשרות שלא לתת. ובמחנ"א (ריבית סי' לז) הקשה מהמבואר בגיטין פ"ד דהאומר ה"ז גיטך ע"מ שתאכלי חזיר לא הוי מתנה עמשכ"ב דבידה לא לאכול ולא להתגרש וה"נ לא יתן המתנות ולא יקנה הבהמה. ובחי' הגרש"ש (גיטין סי' ו') תירץ ע"פ מה שהביא יסוד מהיד רמה, דהנותן מתנה ע"מ שתחזיר לי והקדישו [דאם חל ההקדש בטל המתנה, וכשבטלה המתנה בטל ההקדש וממילא נתקיים התנאי ושוב הוי חמתנה וחוזר חלילה, והיכי נדייניה] הדין הוא שהמתנה קיימת וההקדש בטל, דכל חלות שע"י שיחול יתבטל אינו חל. וה"נ י"ל כאן דכיון דאם יתן לאחר תתבטל המתנה וממילא תתבטל הנתינה, שוב לא חלה הנתינה לכהן אחר והמתנה קיימת. ולפ"ז נמצא דנתבטלה אפשרות הנתינה של המקבל, ולכן הוי מתנה עמשכ"ב, משא"כ בההיא דגיטין דאפשר לבטל את הגט.

ועפ"ז יישב הגרש"ש משה"ק בהגהות ב"מ סי' ס"א דהא מתנה עמשכ"ב בדבר שבממון תנאו קיים, [ומשכ"כ הבי"מ בשם תשובת הרא"ש, אינו מובן] וכ"ה בחת"ס. ולהנ"ל י"ל דהא דבממון תנאו קיים היינו משום שבעל הזכות מוותר על זכותו, אבל כאן ענין העקירה הוא שמבטל זכות ממון השבט ולא מהני רצונו של הלוקח להפקיע זכות שאר הכהנים. ובנתיבות סי' ריד סק"ה כתב דגם להצד דהוי תנאה הוי שיוך, אלא דאינו משייר כל המתנות אלא רק את הזכות טוה"נ שלא יהיה ללוקח אלא למוכר, וכיון שהתורה זיכתם ללוקח הוי מתנה עמשכ"ב. [ועיין בשלמי יוסף סי' ר"ט משכ"ב].
ובחי' הריטב"א כאן כתב דבאמת לא הוי מתנה עמשכ"ב, והא דהתנאי בטל משום דפטומי מילי בעלמא ניהו מדלא אמר "ע"מ שתתן" אלא "ע"מ שהם שלי".

עח) מר סבר ע"מ שיורא הוא. עי' חזו"א (סי' ז' סק"ב), ובראשונים בב"ב ס"ג, ועיין במאירי מש"כ בדעת הרמב"ם, ועיין בשו"ת סי' ס"א סק"ח, ובהגהות החכ"צ ב"מ סי' ר"ב.

עט) לימא בדרב חסדא קא מיפלגי דאמר רב חסדא גזל ולא נתיאשו הבעלים רמ"ג רמ"ג. שיטת רש"י דרב ס"ל דהדין אף עם הטבח, ורב אסי סבר דהדין רק עם הלוקח. והתוס' והראשונים הקשו דהא מאן דפליג על ר"ח [היינו רמב"ח בב"ק ק"יב א'] ס"ל דהראשון חייב ולא השני. וברש"י כאן ד"ה דכו"ע מבואר דחידושא דרב חסדא הוא שיכלו לדון עם הראשון, וצ"ע כנ"ל מהגמ' בב"ק.

וביאר בזה בחי' חת"ס, דרש"י סובר דיסוד המחלוקת בין ר"ח ורמב"ח הוא אם יתכן דין רמ"ג רמ"ג, דרמב"ח ס"ל דיש תביעה רק על האחד העיקרי, ולכן אם אין הגזילה בעין גובה מהראשון דהוא העיקרי, אבל אם הגזילה בעין גובה מהשני וכלשון רש"י בסוגיין "הואיל וישנה לגזילה בעין במקום שהוא שם ילך", וסוגיין מיירי שהגזילה בעין כמבואר ברש"י לכן למאן דלית ליה דר"ח גובה מהשני ואי"ז כלל סתירה לגמ' בב"ק דשם מיירי שהגזילה אינה בעין.

ויעוי' בראשונים שפי' בתחילה הפלוגתא בס"ד כרש"י [דלרב הדין אף עם הטבח ולרב אסי רק עם הלוקח] אלא דפירשו דאין המתנות בעין [דלא כרש"י] והתקשו דא"כ יפטר מדין מזיק מתנ"כ, ותירץ הרמב"ן דלרב יכול לגבות מן הטבח מדין אשתרשי, ועי' בחזו"א סי' ז' שהעיר דהא מנכה לו מן הדמים ואפי' דאכל ונהנה הרי נהנה ממון כהן ואי"ז לשלם עבור זאת לטבח ושוב אין כאן אשתרשי ליה. ולרב אסי באמת א"א לגבות, והדין עמו דקאמר רב אסי ר"ל ראוי לגבות ואין לו משום ממון שאין לו תובעים. עוד פי' הרמב"ן דלס"ד כו"ע לא ס"ל הא דרב חסדא דמזיק מתנ"כ או שאכלן פטור, אלא מחייבים אע"פ שאין לו תובעים. ועי' הקשו הראשונים מהסוגיא בב"ק דמבואר דלמאן דפליג אר"ח הדין עם הראשון, אבל לשיטת רש"י דמייירי שהמתנות בעין ל"ק וכמש"כ החת"ס דבמתנות בעין ס"ל להך מ"ד דגובה מן השני.

פ) ולכן פי' הראשונים והתוס' דלרב הדין רק עם הטבח דלא כר"ח ולרב חייא הדין עם שניהם. והנה התוס' התקשו דאם המתנות אינם בעין פטור מדין מזיק מתנ"כ, ואם הם בעין הא ליכא למאן דפליג על ר"ח. ועי' ברמב"ן שתיירץ דהמתנות אינם בעין ובאמת לס"ד לית לן לדרב חסדא דמזיק מתנ"כ או שאכלן פטור.

והמחנ"א הלכות גזילה סי' ז' מישב דמייירי שהמתנות בעין, ומ"מ אין גובין מן השני לרמב"ח, דכיון ששילם עליהם הוי כאכלן ובחזו"א (ב"ק סי' ט"ז סק"א) הקשה מה ענין שילם דמיה לאכלן. ובאמת שדברי המחנ"א קשין מיניה וביה, דהוא עצמו כתב שם דלרמב"ח בגזילה רגילה כה"ג צריך להחזיר החפץ כ"ז שהוא בעין אלא שהבעלים ישלם לו דים, וא"כ למ כאן אין הדין עם השני. אכן כבר ביאר היטב דברי המחנ"א באוי"ש (פ"ט מבכורים) ע"ש. ועי' בחזו"א ב"ק סי' טז סק"ח.

פא) ולמסקנת הגמ' פליגי אי מתנ"כ נגזלות [ולמ"ד נגזלות רמ"ג רמ"ג ולמ"ד אין נגזלות גובה רק מהלוקח] וביאור דין מתנ"כ נגזלות כתב הקה"י (סי' לו) דמ"ד מתנ"כ נגזלות סבר שהן ממון כהנים, ומ"ד אינם נגזלות סבר דאינם אלא הפקר לכהנים. אמנם יעוי' ברש"י ב"ק קט"ו א' ד"ה אין נגזלות - דאלימא קנייה דידהו דמכח גבוה קאתי ליה וכל היכא

דאיתנהו אימא דכהן נינהו עכ"ל. ומבואר דמשום דהוי כממון גבוה וכל היכא דאיתיה בי גנא דרחמנא איתיה משו"ה אינן נגזלים.

ולרמב"ם (פ"ט מבכורים ה"ד טו) שיטה מחודשת, דלמ"ד מתנ"כ נגזלות מותר לשני לאכול לכתחילה, וזהו דיני של רב דהדין עם הטבח ולא עם הלוקח [והטבח ג"כ פטור מדין מזיק מתנ"כ] ולרב חייא הדין עמו וחייב להחזיר את הבעין ועי' בר"ן.

ואמנם דברי הרמב"ם צ"ב דאפי' אם נגזלות מ"ש מכל גזילה דאסור ללוקח לאוכלם אם באו לידו קודם יאוש. ובחזו"א (סי' ז') כתב דנהי דבשאר גזילות ל"ק אלא בשנוי מעשה, הכא קונה אפי' בשנוי רשות. [ונראה הביאור בזה דהא דשנוי רשות קונה הוא ג"כ מגדרי שנוי דא"י כעין שגזל שיש בעלים אחרים, אלא דלפני יאוש עדיין ל"ק השנוי רשות דכח הבעלים חזק בחפץ, עי' קצה"ח סי' שני' סק"א בדעת הרמב"ם, וא"כ י"ל דבמתנ"כ דאין לו בעלים מסוים סגי בשנוי רשות גרידא].

ובזכר יצחק סי' י"ב וכן באבי עזרי מבארים דכל שאין חיוב השבה זוכה ממילא כקניני גזילה, וממילא כאן דהוי ממון שאין לו תובעים קונה בקניני גזילה ולכן הוי שלו. ועי' באו"ש פט מבכורים שמבאר ד' הרמב"ם באופן אחר.

פב) הקשה החזו"א (סי' ז') למ"ד מתנ"כ אינן נגזלות א"כ למה שנוי קונה כדתנן לא הספיק לתנו לכהן עד שצבעו פטור. ולהרמב"ם נחא [דלדעתו אף למ"ד אינן נגזלות היינו רק שלא קנאם הלוקח בלא יאוש, אבל גזילה רגילה יש בהם] אבל לשאר הראשונים קשה.

והנה בדין שנוי בראה"ג משמע ברמב"ם (פ"י ה"ו) דהוא דין במצוה דלא נאמר על צמר צבוע, אכן ברש"י ב"ק ס"ו צ"ג, משמע דבאמת הוא מדין שנוי ולפ"ז קשה.

אכן י"ל דכל מאי דמתנ"כ אינן נגזלות הוא חסרון במעשה גזילה, אכן כשצבע ושינה את הגיזות ודאי הוי זה מעשה גזילה, וכמבואר ב"מ ע"ח ב' ברמב"ן. ועי' בר"פ ב"מ ע"ח דמשמע ששיטתו דשנוי קונה אף אם לא הוי גזילה [ועי' בפרי יצחק בזה] ולפ"ז א"ש בפשיטות.

פג) ורמינהו חורי הנמלים וכו' שספק לקט לקט. כתבו תוס' דרבנן ג"כ מודים לדרשה דספק לקט והא דהתחתונים של בעה"ב משום דאין בהם אפי' ספק לעניים. אכן רש"י כתב דרבנן פליגי ופירכת הגמ' משום דסתם מתני' ר"מ. [ומש"כ רש"י דהעליונים "איכא למימר" לקט הן, משעמ דהוי ספק, לכאוי' צ"ב דא"כ למה רבנן מודים בזה, וצ"ל דהפשוטות היא דהו של עניים, וזו כוונת רש"י "איכא למימר" כלומר דמסתבר כן].

והגרע"א הקשה לשיטת רש"י אמאי לא פריך מסתמא דמתניתין פ"ז מ"ד דפאה דספק עוללות לעניים [בשלמא לתוס' דכו"ע מודו שפיר, אלא לרש"י דפריך רק משום דסתם מתני' ר"מ, א"כ עדיף להקשות מסתמא אסתמא] אכן יעוי' בקה"י (סי' לו) שמבאר דהתם לאו משום צדק משלך אתינן עלה, אלא כל שיש ספק אם יש כתף או נטף הוי ודאי חיוב, דגם הדומה לעוללות נכלל בדין עוללות.

והחת"ס הקשה לשיטת תוס' מאי פריך ר"ל "והא טעמא קאמר" והיינו דאין לחלוק על דין זה דהא איכא קרא, והרי רבנן פליגי על דרשא זו.

פד) כתב המרדכי (סי' תשלז) דרבנן משולם הקשה לר"ב אמאי מה שאחרי הקוצרים לעניים והא רובא דקמה שייך לבעה"ב וא"כ ניזיל בתר רובא [ואע"ג דר"מ דחייש למיעוטא מ"מ הכא מיעוטא דמיעוטא הוא, והר"ב השיב דרובא דאיתא קמן מודה ר"מ]. ותיירץ דדרשא דעני ורש מהני אפי' נגד רוב, ועוד דכל קבוע כמחצה על מחצה [עי' במל"מ פ"א ה"ד ממשכב ומושב מה שהקשה על המרדכי, ועי' היטב בלשון המרדכי שהרגיש בזה ע"ש].

פה) תנן פאה פ"ה מ"א הרוח שפזרה את העמרים אומדים אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים. וכתב התו"ט דפטור מן המעשרות שמן הספק נותנים לעניים וספק לקט לקט לכו"ע [ר"ל דגם רבנן מודים לזה כשיטת התוס' בסוגיין]. ומבואר מדברי התו"ט דדין ספק לקט הוי ודאי ממון עניים ונפטר מן המעשר, [ולא הוי רק חובת גברא לצאת ידי ספק].

ובתו"ח ובתפא"י הקשו ע"ז דא"כ בהא דתנן פ"ה מ"ב דפאה שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו, ואמאי אין נפטר ממעשר מדין ספק לקט, ולכאוי' לדעתם גדר דין ספק לקט הוא חיוב על הגברא ואינו פטור ממעשר. ולדעת התו"ט צ"ל כמש"כ במשנה ראשונה, דבהא דשבולת של לקט שנתערבה בגדיש שידוע כמה ממון יש וחייב מעיקר הדין בדיני ממונות לתת לעני, בזה לא נתחדש כלל דין ספק לקט לקט. [ועי' בתו"ז שם].

פו) אמר רבא הכא פרה בחזקת פטורא קיימא קמה בחזקת חיובא קיימא. ויל"ע מה העיקר בזה, האם החזקת חיוב מחייב או החזקת פטור פטור.

ובקונה"ס (א' ט') וכן בטו"א (ר"ה י"ד באבנ"מ) כתבו דהעיקר תלוי בחזקת פטור, אבל בדליכא חזקה כלל חייב, והראיה דגם בפאה אין חזקת חיוב. [והא דאין חזקת חוב ביאר הקה"י סי' לט שכיון שידוע שיש לקט בשדה ומספקין שמא זהו הלקט לית ליה חזקה].

והמהרי"ט (ח"א סי' לט ובשניות חו"מ סי' קכד) וכ"ה בנתיה"מ (סי' כה בכללי תפיסה) כתבו דבקמה איתחזק חיובא, כלומר שידוע שיש שם חטים מחויבות ומספקין שמא הנמצאות הן הן הלקט ולפ"ז העיקר הוא "חזקת חיוב". [ובקה"י הקשה לפ"ז בצבי הבא על התישה דודאי חייב בחצי מתנות למה פטור על השאר הרי איתחזק חיובא, ובספר שחיטת חולין יישב בפשיטות דשם ידוע שחייב רק חצי, והחצי השני הוא ספק גמור דאין צד שהחצי השני הוא הידוע לנו בחיוב].

ובמלבושי יו"ט הקשה על המהרי"ט מפאה פ"ז מ"ב דספק עוללות לעניים אף שלא איתחזק איסורא, וביאר התו"ט דהוא מדין צדק משלך, ובקה"י תירץ דגפן שהיא ספק עוללות והיינו שהיא דלה כ"כ בענבים עד שמסתפקין שמא היא עוללות דינה כודאי עוללות, ולא מדין ספק לקט אתינן עלה.

ובשער"י (ש"ה פ"ט) הביא לשון הירושלמי שמתרץ מ"ש גר שנתגייר מחורי הנמלים, ומשני ישראל שעיקרו חייב ספיקו חייב וגוי שעיקרו פטור ספיקו פטור, ומבאר הגרש"ש דכשחל חובת פאה בשדה חל גם הך דינא דעני ורש הצדיקו וגם זה כלול בחיובו פאה אבל אם הוי ספק בעיקר החיוב ליכא בזה משום עני ורש הצדיקו. וכע"ז כתב בחזו"א סי' ז'.

פז) האחרונים הקשו מספיקות שלא אמרינן בהו עני ורש הצדיקו : א) מהא דתנן (פ"ד דטהרות מ"ב) ספק בכורות אחד בכור אדם ואחד בכור בהמה בין טמאה בין טהורה הממע"ה. ב) לעיל קל"א א' לווים פטורים ממתנות מספק. ג) לעיל קל"ב א' כ"י פטור מספק. ד) בכור שנתערב במאה - בדף קלב במשנה. ה) ביומא ח' א' איתא דמאי אין נותן המעשר עני לעני, אמנם בתוס' ר"ה י"ד הביאו ירושלמי דבספק בשנת המעשר צריך לתת לעניים, ובע"כ דשאני דמאי דרוב ע"ה מעשרין. וצ"ב מ"ש ממש"כ המרדכי גבי רוב בלקט ויש לחלק בכמה אנפין. ועיין ברמב"ם פ"א הי"א ממעשר ובראב"ד שם בענין זה, ועיין בקה"י סי' לט. ו) עיין בר"ן נדרים ז' א' שנחלק עם הרשב"א אם בספק יש יד לצדקה איכא משום עני ורש הצדיקו, ע"ש שהוכיח מסוגין, והאריכו בכ"ז האחרונים המצויינים לעיל אות פו, ולפי סברותיהם המובאים שם מיישבים הסתירות.

פח) והנה בסוגיא כאן מדמינן מתנ"כ למנ"ע בדין עני ורש הצדיקו, ומבואר בתוס' לעיל ק"ל ב' ד"ה וכשיחזור דמסברא אין לנו לחלק בין מתנות ללשו"פ, ועיין באו"ש (פ"ה מבכורות) דרך מתנות שיש בהם "להזהיר כהן על שלו" - כמשנ"ת באות הם דומים למתנ"ע, ולא שאר מתנ"כ, ומיושבת הקושיא מספק בכור. ועי' בחת"ס בחי' ובשו"ת סי' ר' שכתב דלפי המבואר בע"ב "כי אתא רבין אמר קמה אקמה רמי ליה", י"ל דלדעת רבין באמת מתנ"כ לא שוות בזה למתנ"ע, והדין במתנ"ע נלמד מתעזוב, שלא שייך במתנ"כ, ולכן רמי רק מקמה אקמה. ולפי"ז מיושבות כמה קושיות מהמובא לעיל.

דף קלד ע"ב
פט) לוי זרע בכישר ולא הוו עניים וכו' ולא לעורבים ולעטלפים. יל"ע אם דין זה הוא רק פטור מהפרשה, או דאפי' אם כבר הפרש פוקע הדין ע"י שאינו ראוי אלא לעורבים ולעטלפים. והנה בגמ' פריך מתרומה ומשני דשאני תרומה דטבלה ולא סגיגא דלא מפריש, ולכאוי' מוכח מזה דאחר דחל ממון כהנים תו לא פקע מדין לעורבים ולעטלפים דאם פקע למה שוכר פרה ומביאה מפני הפסד כהן. והנה הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא צח) כתב להוכיח דגם אם חל פקע - מדין לקט שחל מאיליו וממילא הוא קדוש ודמי לתרומה לאחר הפרשה. והדברים צ"ב, דאם יש פטור במקום עורבים ועטלפים לא יחול מעיקרא דין לקט. והנצי"ב לפום שיטתו הקשה מאי משני בתרומה דצריך הפרשה, ותירץ הנצי"ב דזה פשיטא דלא דמי תרומה שאסורה לזרים, ללקט דמותר לזרים, דבתרומה כיון דבע"כ אסור לזר לאכול צריך משום השבת אבידה להביאן לכהן, וכל עיקר קושית הגמ' היתה רק על ההפרשה. והדברים צ"ב דאם אין דין ממונות במקום עורבים ועטלפים איזה חיוב השבה יש. ובחי' חת"ס כתב דהמקשן סבר שצריך לשומרה ולהביאה לכהן מדין "משמרת" וכל קושיתו היתה רק על ההפרשה.

ע) אכן מדברי הרמב"ם יש להוכיח דגם אחר שחל שם לקט אם עומד עתה לעורבים ולעטלפים פקע דינו. דהנה הרמב"ם פ"א ממתנ"ע ה"י כתב "פסקו העניים לבקש ולחזור עליהם הרי הנשאר מהם מתר לכל אדם וכו' שלא נאמר בהן ונתן לעניים אלא תעזוב אותם ואינו מצווה לעזוב אותן לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים", ומבואר דפקע תורת פאה ע"י דין "ולא לעורבים ולעטלפים". ולפי"ז הדיא הקושיא מתרומה [אם לא נימא כהנצי"ב]. ונראה דבתרומה דיש בה קדושה חל דין בעצמותו של החפץ שהוא תרומה וכיון דחל תו לא פקע. אבל לשו"פ דאין בהם קדושה כל חלות הדין בהם מכח "תעזוב" והמצב של עזיבה גורם דינם, וממילא אם עתה עומד לעורבים פקע דינו. וכ"ז בלשו"פ אבל בתרומה אחר שחל לא פוקע ולכן אם מפריש צריך להוליקה לכהן. והנה בגמ' בב"מ כ"א ב' שמע דהטעם דכל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות הו אמדין יאוש שלא מדעת או דמעיקרא יאוש מ"אש. ולכאוי' מזה סתירה לרמב"ם דפטר משום עורבים ועטלפים, ועי' בשער"י ש"ה פ"ט משכ"ב. ובשעורי רבי שמואל ב"מ (סי' יא) כתב לבאר דעת הרמב"ם דבכל איכא ב' דינים, חדא דזהו ממון עניים, ועוד דאיכא דין בחפצא דיש לזה שם של מתנ"ע. ולפי"ז י"ל דהוקשה לרמב"ם דנהי דמהני יאוש על זכות העניים, מ"מ הא נשאר שם מתנ"ע בחפצא וזה מעכב העשיר מלזכות, ותירץ הרמב"ם ע"ז דדין זה פוקע מדין עורבים ועטלפים. אלא דעדין צ"ב איך פקע זכות הממון שחל לעניים, וע"ז צ"ל דמועיל מדין יאוש. ועי"ע בדבר אברהם ח"א סי' יג.

צא) הבה"ג בהלכות פאה והשאלות (שאלתא צח) הוסיף בדברי הגמ' במאי דדרשינן ולא לעורבים ולעטלפים : ותיפו"ל דהו"ל יאוש, כיון דלא ידעינן הו"ל יאוש שלא מדעת ולא הוי יאוש. ובהעמק שאלה הקשה דא"כ למ"ד יאוש"ל הוי יאוש תקשה ל"ל קרא. ותירץ דצריך הקרא באופן דלא הוי יאוש דיכולים לזכות ומ"מ אינם עומדים לבוא ולזכות ולכן הוי כמניח לעורבים ולעטלפים. והקשו דמאי פריך תיפו"ל דהוי יאוש, והרי נ"מ דאם הוי יאוש מותר לכל אדם לזכות בזה, דאם פטור מעיקרא מלקט נשאר שייך לבעה"ב. ועוד נ"מ לחייב במעשר דמעולם לא היה ממון עניים. ועי' משכ"ב בשי' הגרש"ר ב"מ דף כא, סי' יא.

צב) מקום שנהגו למלוג בעגלים לא יפשיט הזרוע. כך גירסת רש"י, והיינו דמעיקר הדין א"צ ליתן לכהן העור של זרוע, אך במקום שנהגו למלוג נותן העור משום המנהג. אכן גבי עור הראש חייב מדאורייתא ליתן העור דאתרבי מקרא כמו שמרבי להלן צמר שבראשי כבשים. והרי"ף גרס מקום שנהגו למלוג לא ימלוג הזרוע, והיינו דס"ל דמדאורייתא צריך ליתן אף הזרוע, וקמ"ל שאם נהגו למלוג לא ימלוג העור דזה מקלקלו קצת, והמקור לחיוב עור הזרוע מדאורייתא, עי' ברמב"ן וזרוע בעורו משמע כמות שהוא בשעת הזביחה שנאמר מאת זובחי הזבח. [וגם בראש ידעינן לעור מהך סברא והקרא אצטריך רק לצמר שבראש ולא לעור] אי"נ ילפינן לה מ"ה דהזרוע לפי מסקנת הגמ' לקמן דא"צ את ה"ה לומד על ימין.

צג) ואם אין כהן מעלן בדמים. כתב המחנ"א פ"ט מזכיה ומתנה דמקיים באותן דמים מצוות נתינה דמה לי הן מה לי דמיהן. [ומחלק בין זה ללקט שנתערב שאין יכול לתת דמים - דשם כתיב "עזיבה", אבל הכא דכתיב נתינה יכול לתת אף דמים] [וכעין שכתב הר"ן בריש פרקין גבי אשתרשי ליה]. אכן הרדב"ז בשו"ת (ח"א סי' ש"מ) כתב דאפשר דהוי רק

תקנה דרבנן משום הפסד כהן, ולפי"ז אם הכהן לפנינו אסור לתת דמים, ושוב הביא הרדב"ז מבה"ג ומשו"ת מן השמים דמותר אפי' אם הכהן לפנינו.

צד) איזהו הזרוע, עי' ברש"י שהוא ב' עצמות עליונה שברגל, ובדרך אמונה פ"ט הי"ט מבכורים בביאור"ל הוכיח דדעת הרמב"ם שהוא ב' עצמות תחתונות, והגר, א במעשה רב דעתו דהוי רק עצם אחת, ועי' בביאור"ל שם.

צה) דאמר ר' יהושע כהנים נהגו בן עין יפה. הקשה החזו"א (סי' ז' סק"ז) הא לא מקיימו מצוות נתינה כל שלא זכה בו הכהן כדאמר לעיל קל"ג א' דרך במכירי כהונה מהני. ותירץ החזו"א דכיון שכל הכהנים נהגו עין יפה הוי כלקט לאחר שהלכו הנמושות, וכאן לא צריך אף להעלותו בדמים כיון שכל הכהנים הפקירוהו.

צו) בעיקר הדין בהך חלב, הנה הוא אסור באכילה ויתנוהו הכהנים לכלבים, אך עיין לעיל מ"ט א' חלב שע"ג קבה כהנים נהגו בו היתר כר' ישמעאל.